

①

אתה ליהוה אלהיך לא תבשל גדי
בחלב אמו: פ' חמישי כב עֶשֶׂר תַעֲשֹׂר אֶת
כָּל־תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה
שָׁנָה: כג וְאִכְלָתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

ארי עם קדיש את קדם יי אלקה
לא תיכול בשר בחלב: כב עשר
תעשר ית כל עלצת זרעה דיפוק
חקלא שתא בשתא: כג ותיכול
קדם יי אלקה באתרא די יתריע

לקט בהיר

רש"י

אם זה טעות בידו ודאי שיכול אהה ואלדבנה לריך אהה
להחירו ולהדריכו בדרך האמת (צל"ד): כו) שכל אלו
אין זהם איסור בשר בחלב מדאורייתא, וכבר נחבאר בפ'
משפטים שדרושים אלו יולאים מדכמיב ג' פעמים "גדי"
מדאורייתא ליה לומר לא תבשל בשר בחלב, אבל ג' פעמים לא
תבשל א' לבישול וא' לאכילה (אחר הבישול) וא' לאיסור
הנאה, וכן כתב רבינו שם וז"ל: גדי פרט לעוף שאינו נהמה,
גדי פרט לחיה שאינה נהמה דלע"ג דחיה בכלל נהמה אהה
קרא יתירא ומפקיע, גדי ולא אהה נהמה טמאה, אבל
נהמה טהורה דלאו גדי כגון פרה ורחל איתרבו מקראי
כדקתני בצרייתא בגמ' עכ"ל: כז) פי' לקלקל תבואה
חדשה כשהיא רך ועדיין במעי אמותיהם פי' בלועה בשבלים,

איסור אל תחירם בפניכם (סס): לא תבשל גדי. ג'
פעמים, פרט לחיה^(כ) ולעופות ולבהמה עמאה (ספרי
- חולק קיי"ג): לא תבשל גדי וגו' עֶשֶׂר תַעֲשֹׂר. מה
ענין זה אלל זה אמר להם הקב"ה לישראל לא תגרמו
לי לבשל גדיום של תבואה^(כ) עד שהן במעי אמותיהן,
שחם אין אחס מעשרים מעשרות כראוי כשהוא
סמוך להחבשל אני מוליח רוח קדים והיא משדפתן
שנאמר (מ"ג י"ט כ"ח) ושדפה לפני קמחה^(כ) (הנח), וכן
לענין צבורים^(כ): (כז) שנה שנה. מכאן שאין
מעשרין מן החדש^(כ) על הישן (ספרי): (כג) וְאִכְלָתָּ
וגו'. זה מעשר שני (סס) שכבר למדנו ליתן מעשר

והיאך תגרמו שלא לקלקל, אם עשר תעשר, ואע"ג שרבינו אין דרכו להביא סמוכים ודרושים במקום שאין הכרח פשטות
הענין, כאן יש לומר שהוכחמו מדהפסיק באמצע מאכלות אסורות עם מאמר כי עם קדוש אתה, הלא זאת שייך גם על בשר
בחלב והיה לו לאומרה בסוף אחר בשר בחלב, בזה הראה שרנו לקשר לא תבשל עם עשר תעשר (מ"ל): כד) קמה היא
תבואה שנגמרה ועומדת לקצור, והנביא מקלל את סנחריב שחיה שדופה ונפסדת לפני קמה: (כט) פי' בפ' משפטים
ובפ' תשא אמר הכתוב ראשית צבורי אדמתך תביא בית ה' ולא לא תבשל וגו' (לבוש), ושם ודאי שיש לדרוש סמוכים כי מה
ענין בשר בחלב לצבורים ולמועדות, אבל עיקר הענין לגבי מעשר נאמר, כי צבורים דבר מועט הוא ואין נחשדין עליו, לזה
מביאו רבינו כאן (בד"א): (ל) הוא הדין להפך מן הישן על החדש כן הוא משמעות שנה שנה, וכן הוא בספרי משנה
לחברתה, אלא אורחיה דמלחא נקט שרונה להרויח כי הישן שזה יותר שכבר נחייבש החלוחית ממנו, שחם רונה לוותר ללוי
ולעני אין לריך להמתין עד שנה הבאה יכול ליתן לו מתנות חוץ מן המעשר (מ"ל), גם אשמעינן רבותא שלפעמים הישן

אור החיים

לגר וכו' (מ"א) ואחר אפילו אינה ראויה לגר ונתישבו
על צורין, אלא שראיתי שם במסכת ע"ז (ס"ח).
שהקשה הש"ס כשאמר נבלה שאינה ראויה לגר
אינה נבלה הקשה וז"ל ורבי מאיר^(מ"ב) הבוא
למעוטי סרוחה מעיקרא, ורבי שמעון, סרוחה
מעיקרא לא אינטריך קרא ע"כ, ולפי דברינו מה
מקשה הש"ס לר"מ והלא לסברת ר"מ אין מקום

אור בהיר

ולא אמר אל משה דיבר ה'. קמא) שלפי דעתו יש טעם נכון בשינוי. קמב) פי' מה יענה ר"מ על מה ששינה
הכתוב. קמג) פי' לו יהיה שלא די דרשמו למרן השינוי. קמד) שדי דרשח ר"מ למרן השינוי א"כ מהיכן ידע ר"מ סרוחה

לאשראה שכנת
עבורך חמרה
תורה וענה בדין
קדם יי אלקה כל
יסני מנה ארסא
למטלה ארי יתו
די יתריע יי א
שכנתה תמן י
אלקה: כה ותמן
בספא בידך ות
יתריע יי אלקה
בספא בכל די
בתורי ובענא
ועתיק ובכל די
ותיכול תמן קדם
את ואנש ביתך
בקרויך לא תש

ראשון ללוים שנא
ישראל וגו', ונתן
שנאמר (סס ל"ח) ול
זה מעשר אחר
התבואה מרובה
נפשך. כלל: בכ
ובכל אשר תע
הפרט מפורש ול
וכו' (מ"ב צרייתא ד"ג)
לא תעזבנו. מלי

ופטריות, ומה הפרט
שני (גמר'): (לג)
הכתוב אומר כן, בשל
שם רבינו ו

זמן צורק ומצור כספית - (כ)
(זמן גוק בתיוג א מצור כספית) י

סדרת
השנים
דלעו רשיו
הדוראית
החבית
בנה קיש

מסורת
השנים
דלעו רשיו
הדוראית
החבית
בנה קיש

מאימותי פרק ראשון הענית

ט

2

לינקא דריש לקיש. כן לחתום של ר' יוחנן ולאמר מימנו של רש
לקיש דמוכח לקמן: אפר. יוסק לר' יוחנן מאי עשר מעשר:
א"ל יוסק. והכתיב לא מקום: שיבלו. כלומר שיצדו דלולח'ני
נלע'ן: אי הדרה מוטבא להדום. הלכא קרא דהנילו את כל המעשר
הוא ידעתי ליה ממילא: לר' הרשעאי
ר'בן. דלחמיה ל' נמשיה: אולת
אדם חסלק' דרבו ועל ה' יצת' לבו.
כקאדם חוטא מקלף דרבו נצחק
עלו פנעיה ועל העם יצת' ל'נו
שועט וזומר מפני מה ארבע ל'
פנע זה: ולא רמזה. מסה כדאיימא
שחומט הוא יסוד גייליס וכוונסי
ובתל'ן יע' סמך למתא מ'המורה:
דל עיניה. רבי יוחנן סדו עפעפיו
מסכן את עיניו ומגיטין נמוגין
דקטפא כננא קנא כפי' חסרון (ק'
ק' סהיה רוזא לראח' מפני
שחומט' דלא ליעבד' לך כדעבד
לאבדן. שלג ימן עיניו כ' כנו שמן
נצחק והמיוו כננא מילע' (ק'
מ'ה: מטר בשבילי יחיד. שסם
א"ל מטר אלף לחדא חמד כנו
שורע חמד זמן ורעיה ניי חמד
א' שר עבד שכלה וכרסי ונרין
למטר נא כוונמו). ופרנעה שפע
טונה ומשיה לכל העולם אלו נא
לגולם כמות חמד כל כנו רביס
שסם רביס לרפין טונה עטמ'
גרה כננואה הקנ' עשה חס'
זו אלל יחד הרפין סימנכו
מנוטויו ו'ו הקנ' עשה כננויו
דן השנה אלף כפי כננומיה ו'ע'ע'
שמורדי י'כעיל יחד מטר זה
ל'הניט מנוטויו שלג יכו גרועת
משל חמריס אלל לעשות שדיה כמדי
טונה אל: מטר ארצ' של חמד
משמע: ממטידי לכס. לטון רביס:
בארה חן מריס. קלע חן מנו
מיס והיה מתגלגל והלך עם ישראל
והוא הטלע שזי הניט משה שלג
היה רוזא הל' מיימי כשעלו לפי
שמה מריס: ונסחלקו עניי כבוד.
עניי קרעו. ועני עני ואלך עניס
לין אל כנוד: חורה בזכות שניה.
כ' כמיי' ודכרסם עניס אל הטלע
וזמן מיימי: כי משמש ארבע לשונות
אי דלמא אלא דרוא. כל מקום שנרין
לדנון כ' לנען דרעה יד'
למשמעה המקרא חומל לטונות כחמד
מניי ארבע לשונות לדנון כי משמע
טונלס ו'ו ודנ' ואר' חסן
הי ד' הן. והאי ד' גוע חסן
משמעם כנעון דהא טמעין מיה
עומת דקרא דמה טעם מרדו דהא
מיט שדי' מה חסן. ורס לקיש
לא חסי לנמיר ללא מתרגמיט שום
כ כנעול אלל וסמיה לשונות אלל
אפי' מתרגס אדלמא ארי דרשין
משמעותיה כמשמעות דהא. ומלן
דמתרגס וסדול' כל כניטפא דהא
מיט טונה הוא ללא כן ו'אחמיו
מינע' ליה ורואו כל כנעול כמשמל
ורואו רלמי' הגדיס' ורפסו המיסי' ורע'ו
מגל משן קרסי': חרוו שניהם בזכות
משה. ומכניס ו'אכחד את שלטת ה'ועיס פטע'ו לן
שגלמ' (מגדנ' כ) ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר לן
אחרן מת. כחלד למדיס: מ'ווסתניא. מ'אומו מקיס:
(*) כנעול ו'ו מ'הר הכניס ר'ס'

ועשר העשר. הכי איהא כפידי עשר העשר את כל הנהו
זרען הולא השדה שנה שנה חין ל' חלל הנהו זרען
שחייב כמעשר רביס ופריקמטי' וכל סאך רווחים מנין חיל' את כל
דהוה מני' למומר את הנהו חן
וכל דבר שמריות זו והכי נני' איכא
כהגדה "הולא השדה שנה [סנה]
כלומר כל לא חמער שך כהנן
לא יהיה לך חלל. הולא מן השדה
כלומר לא יעשה' שך חלל כפי
מעשרות שחי קודם לכן והיינו הולא
מן השדה כלומר מה שסיה רניל
להולא. למעשר מן השדה ומעשה
כ'לס אחד שיה עשיר והיה ל' שדה
שעסקה אלף כור והיה חמו עשיר
טקל ק' כורין למעשר ומפריס כל
שנה וסנה וכן עסק כל ימיו כהנא
למה קרא לבנו ואמר לו בני דע
שדה זו שלמי מוריס' לך עשקה כלל
שנה וסנה אלף כורין הוהר שפריס
ק' כורין כלמך עשירי ומת חלוו
הלוס ועמד הכן כמקומו ועשה השדה
אלף כורין כלמך היה עושם כהיו חלכ
והפריס ממנה ק' כורין כשהה שניה
כסכל ורואה הכן שמעשר היה דיה
גדול ואמר שלג יפריס לשנה אחת
נמעט השדה ולא עסקה כי חס מה'
כורין לנטער עליו ושמעו קרובי עקן
מועט ולא הפריס מעשר כלו כולס
אללו מלובסיס לנכיס ומחוס' חמך
לסם כמנומיה ל' שחסיס שמסיס
בגלקתי' חמדו ל' לנטער עלך כי
גרימס לך כל הדיעה הוחת ומפני מה
לא הפריס מעשר כרואי היעב' נא
ורואי כי מתחלה כעל' השדה ליון
הייס כעל' שיהת ו'הקנ' כסן שיהת
המעשר חלקו ליון. לענייס ועסקיו
שלא הפריס חלקו לו היה הקני'
כעל' הניו ו'אמה כסן שחין שך
עושה (ג) מה שיה עושה מתחלה
אלף כורין והפריס לך מלה כורין
ו'ו' והיינו דכסוי' (מגדנ' כ) ו'לס את
קדשו לו יהיו כלומר *כשלוט מפריס
כהנן לא יהיה לו חלל הקדשים
כלומר המעשר ועל זה אמרו הגבויס
המעטכ מעשרותיו לכוף כז' שלג
יהיה לו חלל אחד מעשר כדכסיבי
(ש"ש כ) וזרע חומר יעשה חופה
ד'היינו המעשר ד'איה' ג' סאן ומחומר
נפשה חמו לקסי' חרב
סא לא היו מספרי'
לד' שמעתייה ה'
טרמי' לרדי' חזר'
ג'ס ו' חילת' טלעק
מת חתן וכן כמתחלה

הנחות הבית
(ה) ורש' ד'ס חמד כ'
נא כננוט סקד ומכ' ג'
ומכסי' כ' ו'לף ט' כ'
מחנה כ' ל'ס חקפ'ר
על ד' ו'ל' חן כ'
וכא ויפריס חנון כ'
חלסי' דרבי כ' כ'
נפשה חמו לקסי' חרב
סא לא היו מספרי'
לד' שמעתייה ה'
טרמי' לרדי' חזר'
ג'ס ו' חילת' טלעק
מת חתן וכן כמתחלה

ועשר העשר. הכי איהא כפידי עשר העשר את כל הנהו זרען הולא השדה שנה שנה חין ל' חלל הנהו זרען שחייב כמעשר רביס ופריקמטי' וכל סאך רווחים מנין חיל' את כל דהוה מני' למומר את הנהו חן

רבינו הגנאל

ועשר העשר. הכי איהא כפידי עשר העשר את כל הנהו זרען הולא השדה שנה שנה חין ל' חלל הנהו זרען שחייב כמעשר רביס ופריקמטי' וכל סאך רווחים מנין חיל' את כל דהוה מני' למומר את הנהו חן

הנחות הבית
(ה) ורש' ד'ס חמד כ'
נא כננוט סקד ומכ' ג'
ומכסי' כ' ו'לף ט' כ'
מחנה כ' ל'ס חקפ'ר
על ד' ו'ל' חן כ'
וכא ויפריס חנון כ'
חלסי' דרבי כ' כ'
נפשה חמו לקסי' חרב
סא לא היו מספרי'
לד' שמעתייה ה'
טרמי' לרדי' חזר'
ג'ס ו' חילת' טלעק
מת חתן וכן כמתחלה

ועשר העשר. הכי איהא כפידי עשר העשר את כל הנהו זרען הולא השדה שנה שנה חין ל' חלל הנהו זרען שחייב כמעשר רביס ופריקמטי' וכל סאך רווחים מנין חיל' את כל דהוה מני' למומר את הנהו חן

מוסף רשיו. נא ו'ו' (ג). בדרוש ר'ל. כי נוס. טעה טעם הוא לר'כ. שלמי' (מגל' המדי' לפי טעם חסין. שלגון כ' ד' לטונות משמע חקל. פעמיס נא כמקום חס. פעמיס נא כמקום דלמל. שחל. פעמיס נא כמקום דהא. שטון טעם לר'כ. פעמיס נא כמקום אלל וסומר אל דרבו שלמי' (ר'ה ג' ש"ס ויטין ג').

ושלמים צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח לקט שכחה ופאה כיון שעברו עליהם שלשה רגלים עובר ככל תאחר ותנו רבנן מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמר זו מצות לית ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך כאשר נדרת זה נדר לה' אלהיך חטאות ואשמות עולות ושלמים נדבה כמשמעו אשר דברת אלו קדשי ברוך הבית בפניך זו צדקה ואמר רבא וצדקה מיחייב עלי' לאלתר אי לא יהיב מ"ט דהא קיימי עניים מכאן יש ללמוד שהנודר צדקה אינו יכול לחזור בו מדררשינן בפניך זו צדקה דאי אמרת בשלמא אינו יכול לחזור בו היינו דקאמר בפניך זו צדקה שמכיון שהוציא בפיו שוב אינו יכול לחזור בו וצריך לקיים מה שהוציא בפיו אבל אם יכול לחזור בו מאי קאמר בפניך (הרי) זו צדקה ותו מדקאמר רבא וצדקה מחייב עלי' לאלתר ש"מ דלא מצי הדר בי' דאי מצי הדר בי' אמאי עבר בכל תאחר הא אי בעי לא יהיב כלל והא ליכא למימר דכל כמה דלא הדר בי' עבר בכל תאחר ולעולם אי בעי מצי למהדר בי' דא"כ היכי יליף מבפניך זו צדקה כדפרי' ותו הואיל דבעניינא נדרים ונדבות כתיבא ש"מ דלא מצי הדר בי' דומיא דנדרים ונדבות. ובתשובות הגאונים פסק שאם גמר בלבו ליתן צדקה אע"פ שלא הוציא בפיו חייב מההיא דפ"ג דשבועות (דף כו:) מוצא שפתיך תשמור אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מגין ת"ל כל נדיב לב ופי' רבי' שלמה זצ"ל גבי נודר להביא קרבן כתי' דילפי' מכל נדיב לב דהיכי דגמר בלבו נדר או נדבה להביא קרבן שחייב להביא אע"פ שלא הוציא בשפתיו.

וריש פ' האיש מקדש (דף מא:) נמי פריך סתמא דתלמודא אקדשים ותרומה מה להנך שכן ישנם במחשבה הא למדת דמחייב אמחשבה כאלו הוציא בפיו וצדקה נמי התם כתיבא אף על גב דפ"ג דשבועות קאמר דתהוי תרומה וקדשים שני כתובים הבאים כאחד [הא] פי' בתשובות דצדקה כנדרים ונדבות דמי הלכך גמר בלבו ליתן צדקה אע"פ שלא הוציא בפיו חייב.

ואמר בירושלמי אמר (להביא) [ליתן לחבירו] מתנה מרובה מותר לחזור בו הדתמר לעשיר אבל לעני נעשה נדר פי' והוי כנודר צדקה ואסור לחזור בו ותו אמר בירושלמי (פ' הוהב) [הלכה] רב הוה מפקד לשמשא כד אמינא לך הב דינרא לפלוני אי עתיר הוא תא אימליך בי אי עני הוא לא תמלך בי כלו' אם הוא עשיר אע"פ שאמרת לך ליתן לו דינר תתעץ בי פעם שני' קודם שתתן לו

שמה אחזור בי אבל אם הוא עני אל תתעץ בי אלא תן לו כי איני יכול לחזור בי מפני שהוא נדר ודוקא שיש בידו בשעה שנודר כפי מה שנדר ליתן צדקה הוי נדר ולא מצי הדר בי' אבל אם אין בידו כפי מה שנדר מצי הדר ממה שלא הי' בידו דאין הנדר חל עליו ראוי לדבר מההיא דריש שור שנגח ארבעה וחמשה (דף לו:) דההוא גברא דתקע לי' לחברי' שלחה רב טובי בר מתנא לקמי' דרב יוסף הא דתנן התוקע לחבירו נותן לו סלע. סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן פשוטה מהא דאמר רב יהודה אמר ר' אבא כל כסף האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה. א"ל ההוא גברא הואיל ופלגא דזוזי הוא לא בעינא ניתבי' לעניי הדר א"ל הביי' ניהלי איזול אברי בי נפשאי א"ל רב יוסף כבר זכו בי' עניי ואע"ג דליכא עניי הכא דמזכו בי' אגן [יד] עניי אגן וכו' ואע"ג דבעלמ' תנהו לפלוני בלא מעמד שלשתן לא קני הכא כמעמד שלשתן דמי הא אגן יד עניי אגן ותימא בלא מעמד שלשתן נמי לא מצי הדר בי' כדפרי' ופי' רבי' יצחק בר' שמואל זצ"ל דהיינו בדבר שבידו שכשנדר היה בידו כפי נדרו וגם מה שנדר הי' בידו כבר אע"פ שעתה אין בידו כגון שהלוח לאתרים אבל מה שלא בא לידו מעולם ולא זכה בו אע"פ שחייב לו אין הנדר של צדקה חל עליו וכש"כ אם אין שום אדם חייב לו כפי נדרו אשר נדר לצדקה ובידו נמי אין לו שאין הנדר של צדקה חל עליו וכן פסק רבי' יצחק אלפס זצ"ל ואפי' אם הי' נדר או הקדש בכי האי גונא אינו חל דנעשה כאומר כשיבוא לידי יהי קודש.

ד"ג בפ"ק דתענית (דף ט.) א"ר יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. ר' יוחנן אשכחיה לינוקא דר' שמעון בן לקיש אמר ליה אימא לי פסוקך אמר ליה עשר תעשר אמר ליה (ר') מ"ד עשר תעשר אמר לו עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה ומי שרי לנסויי קוב"ה והכתיב לא תנסו את ה' אלקיכם אמר ליה הכי א"ר אושעיא חוץ מזו שנאמר "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר כו' ובחזונוי נא בואת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די". מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבילו שפתותיכם מלומר די.

למדנו שמצוה לאדם לעשר את ממונו וכל מה שמרבה במעשרות מרבה בעושר והמרבה בצדקה יותר מן המעשרות הרי זה משובח ובלבד שלא יבזבז יותר מחומש כההוא דפרק נערה

מן הראי' שנוי' פורעין זה זצ"ל משום זרוע לא תחלה א מטא ר' דוד שמחה שר שני. על חוב שלהי עקב בר בין לר' יהיב ה וה"ה דדעת יי אחר פ שאיני ה בעיני ה לפרוע יאי אגן דים לא ה יגבה ה שהרי הו דכי הו ההוא יא האי כניו נמי ה אותם ה וכתוב יפי' אם ה יכולין ה ממנו ה הצדקה ה ולא ה למעשר ה ולא רבניו. החרמי' עולות

ספר אור זרוע
האמן רינו יצחק ל' ר' משה חזוניא
הוציא י"ד הסב"ט

שנתפתחה (ר"נ) דא"ר אילא באושא התקינו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש. תניא נמי הכי המבזבז אל יבזבו יותר מחומש ומעשה באחד שבקש לבזבו יותר מחומש ולא הניחו חבירו ומנו ר' ישבב ואמרי לה ר' ישבב ולא הניחו חבירו ומנו ר' עקיבא. אמר רב נחמן בר יצחק מאי קרא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, והא לא דמי עישורא בתרא לעשורא קמא אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא.

וְדוּקָא מחיים אל יבזבו יותר מחומש אבל בשעת מיתה יבזבו כל מה דבעי ולית לן בה כדאמר בפרק מציאת האשה (ר"ף טו:) בעובדא דמר עוקבא. ואמרינן בירושלמי פ"ק דפאה (הלכה א) גבי אלו דברים שאין להם שיעור: 'וגמילות חסדים', הדא דתמר בגופו אבל בממונו יש לה שיעור. ואתיא כיי דמר ר' שמעון בן לקיש בשם ר' יוסי בר' חנינא באושא נמנו שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה ר"ג בר אינונא בעי קומי ר' מנא מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה אמר

ליה בתחלה לקרן מכאן ואילך לשכר. **ל**
יד בפרק בתרא דפאה (משנה ח) תנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה פאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף (דינרים) נותנים לו כאחת ה"ז יטול. פי', מאתים זוז שיערו חכמים שזוהו שיעור הוצאה לשנה במזונות ובמלבושים וכן במשרה אשתו ע"י שלישי פרק אע"פ שנותן לה שני קבין חטין בכל שבוע, והוא שלישי הדינר שעולה ל"ז דינרים לשנה, וכלים של חמישים זוז וזוג מנעלים ושאר פירות יכול לעלות למאה זוז לשנה, והני מאתים זוז דהכא דהיינו לאשתו ולו. ומיהו לא יתכן דגבי קופה ותמחוי לא כ"ל אשתו בהדיה. כך פירש ר' שמשון בר' אברהם זצ"ל.

שאל ר' קלונימוס בר' משה זצ"ל בשאלה המתחלת הן קלותי את ר' אפרים בר' יצחק זצ"ל מי שיש לו מאתים זוז אם יכול לקבל צדקה. אם יש לדמות ללקט שכחה ופאה ומעשר עני, או שמא אינו דומה כי בהני גזול את העניים הוא דבעה"ב לא יתן להם עוד ונמצא שנטילתן גזל הוא, אבל צדקה אינו גזול בזה את העניים דאם נתן לו בעה"ב חייב ליתן גם לאחר, ואם ממעט את מתנתם שע"י מתנתם ימעט מתנדב אחר אין בזה משום גזל. וגם לקט שכחה ופאה של עניים הוא, אבל מעות שהוא נוטל אינם של עניים.

והשיב לו דודאי מי שאינו צריך ונוטל גזול עניים, שהרי אותו בעה"ב שנתן לו לא יתן לעני אחר, שאומר כבר נתתי לאחר, נמצא אותו שלקח גזול לזה. ומה שאמרת מי שיש לו מאתים זוז אם יכול ליטול צדקה אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת ביתו, דהא אשכחן (כתובות דף טו:) דהווי מזלפין יין, היו כופלין ארבע מאות זוז לפי מה שרגיל. ומיהו אם הוא יחיד לא יטול דהא אפילו מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטולעד כאן תשובתו. **ואומר** אני המחבר דודאי אין חילוק בין לקט שכחה פאה ומעשר עני לשאר צדקה, דהא (פאה פ' בתרא הל"ז) מעשה בתלמיד שהיה לו מאתים חסר דינר, ובעי רבי למזכי ביה מתנה גדולה, אתא ההוא מרבנן ואשלמיה למאתים, שמע רבי אמר מכת פרושים נגעה בו, אמר לחד מרבנן זיל חסריה וחסריה והב ליה רבי ההוא מתנה. הא למדת מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מכיס של צדקה. והכל לפי פרנסתו וכפי פרנסת ביתו כדפירש רבינו אפרים זצ"ל.

וכך אני מפרש הא דפרכי רבותי אהיא דהבא על יבמתו (ר"ף טג.) דת"ר המלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, ובפ"ק דחגיגה (ר"ף ה.) אמרינן אז תמצאינה אותו רעות רבות וצרות ואמר שמואל זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו ונראה בעיניי אני המחבר דההיא דחגיגה כגון שהי' לו מאתים זוז חסר דינר ורצו ליתן לו אלף דינרים ושמע והמציא לו דינר והשלים לו מאתים כדי להפסיד לו אלף שרצו ליתן לו התם ודאי תמצאינה אותו רעות רבות וצרות שהפסיד לעני זה אלף דינרים. אבל המלוה לעני בשעת דוחקו ודאי ההוא יקרא וה' יענהו כי לטובתו נתכוין. ואפי' היו לו מאתים חסר דינר וזה הלוח לו דינר והשלים לו למאתים עם זה הדינר אכתי יקרא וה' יענה, הואיל ואין זה דינר שלו וחייב לפורעו אכתי לית ליה מאתים דידיה, ושרי ליטול מכיס של צדקה. ותדע דבפ"ק דחגיגה נקט הממציא מעות לעני בשעת דוחקו שהמציא לו אותם מעות שיהיו שלו ויהיה לו מאתים זוז ואסור לקבל מכיס של צדקה, והכא המלוה סלע לעני שנתכוין להנאותו בהלוואה וזוכה ויקרא וה' יענהו.

בפרק בתרא דפאה (משנה ח) תנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנים לו כאחד

ה"ז יטול. היו ממושכנים בכח חובו ה"ז יטול. אין מחייבין א ואת כלי תשמ פירש רבינו שמשון זצ"ל ה"ז אשתו, ואפילו נשואה (הלכה ז) דאמר עד כדון בעל חו בבע"ח שאינו דוחק, נשמע ממושכנין בכתובת אשתו או ל לאו כבעל חוב שאינו

ירושלמי (שם) א"ר חנינא כלי מחייבין אותו למי האשה (ר"ף סח.) פריך אמתנית משתמש בכלי זהב ישתמש בני ישתמש בכלי נחושת, ומשני ב שעשו להתגרד בו כדאשכחן רב שמואל בר יהודה עברא דכספא. ורב פפא משני לאד שמתפרנס מקופה של צדקה למכור אפילו כדי ליטול לקט, גבאי, שמפרנסין אותו בצנעה לקט שכחה ופאה אע"פ שהיו מוכר כלי תשמישו. ויש לי שפירשתי עי

ירושלמי (שם) היה משתמש כלי כסף כלי כסף כלי כסף כלי נחושת נותנים לו כלי זכוכי וכלי זכוכית בגופיהון. והא תו מילת נותנין לו כלי מילת, כו בגופו. חד מן אילן דנשיותא א זכ"ן ליה במאני דחסף והוא אטיא עיקר תכשילא לא מן גו לפסא.

מתני' מי שיש לו חמשים זוז ה"ז לא יטול. ירושל חמשין דעבדין, טבין ממאתי ממאתים חסר דינר דהתם י דהיינו כל אדם שיש בידו ולהתפרנס לא יטול מכ **טו ראיתי** שנסתפק רבינו יהו משה זצ"ל על אדו ארץ להביא טרף לביתו ונתנו אחת אם צריך לחזור לביתו לו כבר מאתים ושוב ירחיק

ומ"ש ואם הביאו לביתו וכו'. מוספתא כמנה צ"ח יוסף ור"ה לומר אפילו נשאר אללו הרצה וזמנה שנתן אין צו כדי לכל אחד אלא כיום שפיר דמי וכחז הרמב"ם צפרק ו' מהלכות מתנות עניים שהטעם מפני שאינו מלווה לתת כדי שצנו אלא צדה שהרי אינו מולא סס ליקח: באו איש ואשה וכו'. צפרק נושאין (דף ק.ק.): ומ"ש ובשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה וכו'. צפרק הזרוע (דף קל"א:) ומשמע להדיא מדברי רבינו דנמתחלק צ"ח כיון שיש בו טובת הנאה לבעלים דנחמו לכל עני שירצה אין מוציאין מידו וכך משמע להדיא מלשון הרמב"ם סס והסמ"ג צעשה סימן קס"א (רו:) וצ"י כחז דגס אמתחלק צ"ח קחמי צגמרא דמוציאין אותו מידו ולא חשש רבינו לכתבו וכו' עכ"ל ונראה לי דלא דק שהרי המוספות כתבו להדיא לשם (עמ' א) דכ"ה יש צו טובת הנאה דאפילו צ"ח עני ולקחו מוציאין מידו של עני וכו' הי"ח אפשר לומר דמוציאין צעל כרחו מידו של צעה"צ מרן:

יש אב ובנו וכו'. ירושלמי צפרק ה' דפיאה ומציאו הרמב"ם וסמ"ג לשם ועיין צמ"ס לעיל סוף סימן רנ"ג (קפת. ד"ה עני) צמ"ד: מעשר עני אין פורעין בו המלוה וכו'. צמ"ג (סס רז.) כתב שהוא מוספתא דמסכת פיהה וכחז צה ואין משלמין ממנו את התגמולין אצל משלמין לדבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא מעשר עני וכו"כ רבינו כמו שהוא נדפס בצפרים המדוייקים ונראה דהכי פירושו אין משלמין ממנו לחצירו כנגד התקד שעה לו חצירו דהוי ליה פורע חוצו צמעשר עני ואפילו מודיעו אסור אצל משלמין לדבר של גמילות חסדים כגון לצית האכל וכיוצא צו לצית המשטה וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יחשוב דמשלו הוא משלח ויצוה לשלם גמולו אצל כשמודיעו שהוא מעשר עני אינו צריך לשלם לו ואם ישלח לו דבר מתנה הוא דיהיב ליה אצל הרמב"ם צפרק ו' מהלכות מעשר עני כתב ואין משלמין ממנו את התגמולין אצל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו וכו' והכי קאמר אין משלמין ממנו את התגמולין של דבר הרשות כגון שחצירו עשה לו איזו טובה והוא צ"ח לשלם גמולו צמעשר עני אסור אע"פ שהוא מודיעו שהוא מעשר עני אצל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים דאם חצירו גמלו חסד לזה צאצל שאירע לו ואחר כך אירע לחצירו זה אצל מותר לשלם גמילות חסדים ממעשר עני כדי שלא יחצטל מוגמילות חסדים וצריך להודיעו כדי שלא יהא פורע חוצו צמעשר עני וכיוצא צזה פירש צ"י:

ומ"ש ואם הביאו לביתו מחלקו כמו שירצה וכו'. מוספתא (פאה פ"ד ה"ג) אין פוחסין לעניים צנתה מעשר עני מחצי קצ חטיין וקצ שעורים צמנה דברים אמורים של גורן אצל מחוק ציתו נתון כל שהטעם מפני שאינו מלווה לתת כדי שצנו אלא צדה שהרי אינו מולא סס ליקח עכ"ל: ומ"ש רבינו אפילו אין מגיע צכ"א אחד אלא כזית. היינו לומר דאע"פ ששאר אללו הרצה וזמנה שנתן אין צו כדי לכל אחד אלא כיום שפיר דמי מאן: באו איש ואשה לשאול נותנין לאשה תחלה וכו'. צפרק נושאין (נצמות ק.): ובשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים וכו' אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים. צרייתא צפרק הזרוע (חולין קלא:) מבן: ומ"ש ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו. סס וגם אמתחלק צ"ח קחמי הסס הכי ורבינו לא חשש לכתבו צבי מתחלק צ"ח דכיון דכתב צמתחלק צדה דאפילו עני שבישראל מוציאין ממנו ע"כ ממילא משמע דהוא הדין למתחלק צ"ח דאין טעם לחלק ציניהם: האב ובנו שני אחים ושני שותפין שהיה אחד מהם עני נותן לו השני מעשר שלו. ירושלמי צפרק ה' דפאה (ה"ד) וכתב הרמב"ם צפרק ו' מהלכות מתנות עניים (ה"ג): שני עניים שקיבלו שדה באריסות זה מפריש מעשר עני על חלקו ונותן לחבירו וכו'. משנה צפרק הנזכר (פאה פ"ה מ"ה): אין פורעין בו את המלוה וכו' עד ואין מוציאין אותו מהארץ צחוץ צאריך. מוספתא (פאה פ"ד ה"ג) מרן וכחזה הרמב"ם צפרק ו' מהלכות מתנות עניים (ה"ג) אלא צצמקוס סכתב רבינו אצל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים כחז סס משלמין וצריך לתת טעם מה צין משלמין ממנו את התגמולין למשלמין דבר של גמילות חסדים ונראה דמשלמין ממנו את התגמולין היינו אס חצירו עשה עמו חסד וזה צ"ח לשלם לו גמולו אל ישלם לו ממעשר עני שהרי פורע הוא חוצו צמעשר עני ומשלמין דבר של גמילות חסדים היינו שמשלח ממנו לצית האצל וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יצוה לגמלו גס הוא חסד אס יחשוב שמשלו שלח לו וכיון שהוא מודיעו שהוא מעשר עני אס אצ"כ גמלו חסד מותר לקבל ממנו

פרישה

(אפילו אין מגיע צכ"א אחד אלא כזית. היינו לומר דאע"פ ששאר אללו הרצה וזמנה שנתן אין צו כדי לכל אחד אלא כיום שפיר דמי. צ"י. עד כאן הגמיה): (ג) לאשה תחלה ופוטריין אותה. מילחא צטעמא קאמר דלכך נותנין לה תחלה כדי שלא תצטרך להתעבד לעמוד צין האנשים המתורים על הגרנות מגן ומחלי טעמא אמרו גס כן דמקדימין את דינה צמ"ס צחושן משפט סימן ט"ו (פס"ג): (לד) מוציאין אותו מידו. לזה לומר עניים אחרים: (לה) מעשר עני אין פורעין בו המלוה. פירוש המפרש גופא אצל העני עושה צו מה שירצה צמ"ס לעיל וכן יראה צהדיא מהרמב"ם סכתב נמי כהאי גוונא על מעשר שני והתם ודאי על הצעל קאי וק"ל. וצריך עיון צפרק קמא דצנא צחרא צמרדכי מהן. מורי ורבי (הרש"ל צמלווה לטור):

הגהות והערות

מאן אף על פי שבחוספתא תניא כל שהוא היינו לאפוקי כדי שביעה דלרבותא נקט וכל שכן כשבאו לגורן: מרן עיין ט"ז ס"ה לב שישב

דכיון שידע שהוא מעשר עני לא היה צריך לשלם לו ומתנה הוא דיהיב ליה ומאן דגרסי משלמין היינו לומר שאם קדם הלה וגמלו חסד לזה בצבל שאירעו ואח"כ אירע לאחר אבל מותר לשלם לו גמול חסדו ממעשר עני כדי שלא יצטל מלגמול חסדו וצריך להודיעו שהוא מעשר עני כדי שלא יהא פורע חובו ממעשר עני אבל לתגמולין דדבר הרשות לא התירו לו אף על פי שהוא מודיעו שהוא מעשר עני: **7** ו"ש ואין גותנין ממנו לצדקה. היינו לומר שאם פסקו עליו בני העיר לזקה לא יתן להם מעשר עני שנמלא פורע חובו ממעשר עני: **7** ו"ש וגותנין אותו לחבר עיר בשובה. כתבו הגהות מרדכי בפרק קמא דבבא במה שכתב (פי' מנה) פירוש חזר עיר היינו חכם המתעסק בצרכי העיר מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם ונותן לו מעשר עני בטובה שולחים לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין לו זקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מעשר עני ששולחין לו מן הגורן לא מייכרא למעשר עני הוא אלא דמיחוי כמנהג ודורון דרך כבוד: **7** ו"ש שאין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ. הטעם משום דכתיב [מן והנחת בשעריך] (דברים י"ב) ואכלו בשעריך ושבעו (שם כ"ו י"ג):

7 ו"ש ואין גותנין מהם צדקה. כתב ב"י היינו דוקא לזקה שפסקו עליו בני העיר שכבר נתחייב זה דהוי ליה פורע חובו ממעשר עני עכ"ל משמע דקצ"ל ליה דאם לא פסקו עליו כבר לזקה יכול לתת ממנו לכיס של זקה ולי נראה דאפילו לכיס של זקה אינו ראוי לתת. דעיקר המצוה היא שיתן בעל הבית מעשר עני לעניים מכל מה שנתן הגנאי לכל עני ועני בכל ערב שבת מקופה של זקה ואם יתן לכיס של זקה לא יתנו לעניים אלא קצתן ומה הטעם אין נותנין ממנו לפדיון שצויים להלא כשיגיע לפדות חיוב שצוי צריך לגבות לפדיון מכל אחד לפי השגת ידו ונמלא פורע חובו שמוטל עליו לפדות השצוי מכיסו כפי השגת ידו ממעשר עני

מיהו אין זה אלא ממעשר עני מורע הארץ שהיא מנחה עשה מן המורה אבל מה שאדם מעשר ממה שמריות צמח ראשון ומתן ככספים ושאר רוחים אינו בכלל זה ויכול לתת ממנו לצדקה ולפדיון שצויים שהרי אינו חייב זה לא מן המורה ולא מדרכין [מט'] **7** ו"ש וגותנין אותו לחבר עיר בשובה הנאה. פירש בהגהות מרדכי בפרק קמא דבבא דעבד דעבד טוהה שמתעסק החכם בצרכי צדקה שולחין לו מתנות דרך כבוד ממעשר עני: **7** ו"ש א"ל התרומות וכו'. בפרק אלו הן הלוקין (דף ע"ו:) וכתב סמ"ג בלחין סימן קמ"ו לחין בטבל זה דמעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכך כתבו המוספות בפרק יש מותרות ד"ה אי מהתם הוה אמינא ללאו בחד שינויא אבל באידך שינויא אפילו טבל מעשר עני כיון שאינו חלוק משאר טבל לענין אזהרה הוא הדין לענין מיתה עכ"ל ומצינו ב"י:

7 ו"ש ואין גותנין אותה בראשית וכו'. בפרק אלו הן הלוקין (דף ע"ו:) וכתב סמ"ג בלחין סימן קמ"ו לחין בטבל זה דמעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכך כתבו המוספות בפרק יש מותרות ד"ה אי מהתם הוה אמינא ללאו בחד שינויא אבל באידך שינויא אפילו טבל מעשר עני כיון שאינו חלוק משאר טבל לענין אזהרה הוא הדין לענין מיתה עכ"ל ומצינו ב"י:

מער עני אף כאן מעשר עני ואמר רחמנא לא תוכל: **7** וכתב הסמ"ג (לאין קמו דף נ"ד ע"ג) ואין בטבל זה מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכתב סמ"ג בלחין סימן קמ"ו לחין בטבל זה דמעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכך כתבו המוספות בפרק יש מותרות ד"ה אי מהתם הוה אמינא ללאו בחד שינויא אבל באידך שינויא אפילו טבל מעשר עני כיון שאינו חלוק משאר טבל לענין אזהרה הוא הדין לענין מיתה עכ"ל ומצינו ב"י:

מער עני אף כאן מעשר עני ואמר רחמנא לא תוכל: **7** וכתב הסמ"ג (לאין קמו דף נ"ד ע"ג) ואין בטבל זה מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכתב סמ"ג בלחין סימן קמ"ו לחין בטבל זה דמעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני מיתה אלא מלקוח שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר עכ"ל וכך כתבו המוספות בפרק יש מותרות ד"ה אי מהתם הוה אמינא ללאו בחד שינויא אבל באידך שינויא אפילו טבל מעשר עני כיון שאינו חלוק משאר טבל לענין אזהרה הוא הדין לענין מיתה עכ"ל ומצינו ב"י:

פרישה

לחזר העיר טובה חזר העיר היינו חכם המתעסק בצרכי צדקה מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם ונותן לו מעשר עני בטובה ושולחין לו (מחמת) [מחמת] דורון וכבוד אבל אין שולחין זקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מעשר עני ששולחין לו מן הגורן לא מייכרא למעשר עני הוא אלא מיחוי כמנהג ודורון דרך כבוד עכ"ל מזה נראה דלא גרסינן בטובת הנאה אלא בטובה וכן מלאמי ביורה דעה של כתב ונאפשר לומר אף לפי גירסת טוהה הנאה דנותנין להני טובה הנאה שעושה לציור שמתעסק בצרכי צדקה. עד כאן המניה: (מ) ואין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ. דכתיב והנחת בשעריך ואכלו וגו' מט"ו: (מא) ועל בראש מברך בשעת הפרשתן. ו"ל ב"י פשוט הוא שכל המקיים מצוה מברך עליה:

(לו) ולא משלמין ממנו את התגמולין. לזה לומר אם חזרו עשה עמו טובה וחסד אסור לשלם לו גמולו ממעשר עני שהרי פורע הוא חובו ממעשר עני: ובש"ח דבר של גמולין חפדיהם. היינו שמשלם ממנו לבית האבל ולפי הגירסא (בספרי ב"י) שגורמים בסמוך אבל משלמין וכו' נראה לי דהכא מיירי דוקא דבר הרשות אבל לשלם משלמין ועיין ב"י: (ז) ואין גותנין ממנו לצדקה. לזה לומר אם פסקו בני העיר לזקה לא יתן להם מעשר עני שנמלא פורע חובו ממעשר עני: (ח) וצריך להודיעו שהוא מעשר עני. כדי שלא יבוא לגמלו גם הוא חסד אם יחשוב שמשלו שלם לו וכיון שהוא מודיעו שהוא מעשר עני לא היה צריך לשלם לו ומתנה הוא דיהיב ליה: (ט) וגותנין אותו לחבר עיר בשובה. כן צריך לומר ולא גרסינן בטובת הנאה ו"ל הגהות מרדכי פרק קמא דבבא במה שכתב (פי' מנה) פירוש חזר עיר היינו חכם המתעסק בצרכי העיר מפרנסים אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם ונותן לו מעשר עני בטובה שולחים לו מחמת דורון וכבוד אבל אין שולחין לו זקה מן הכיס דגנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה אבל מעשר עני ששולחין לו מן הגורן לא מייכרא למעשר עני הוא אלא דמיחוי כמנהג ודורון דרך כבוד: **7** ו"ש שאין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ. הטעם משום דכתיב [מן והנחת בשעריך] (דברים י"ב) ואכלו בשעריך ושבעו (שם כ"ו י"ג):

חדושי הגהות

[פ] והנחת בשעריך ואכלו ושבעו כ"ל נא] ושי פקוקים הם (דברים סוף י"ד (מ-טט)):

Ranschburg, Bezael ben Joel, 1760-1820

ספר

שו"ת וחי'דושי

רבינו בצלאל רנשבורג זצ"ל

מופיע לראשונה

מכת"י וספרי המחבר ובני דורו

עם ציוני מקורות והארות

על ידי

הרב צבי יהושע לייטנר

מכון ירושלים • תשמ"מ

דבריד, ובכ"ז דעתי מסכמת עם הרב מוהר"ח בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה, ומדוע הנ"ל למשור ידינו מזה, ואף אם דבריד יקראו לן ב"ד שריא, זהו הנלענ"ד רעיד צדקו להלכה בכ"ז לא נעשה מעשה, וכי כנפשך. שמואל ליב קוידער

סימן לו

ספרים שבאו לו בירושה אם וכיצד יעשר

7 יתענג על רוב שלום טובה וברכה ידידי והרב ה"ג הנ"ל צוה מענותותו שישאל גם החו' המושלם הק' המפואר מוקיר ודחיל ורחים רבנין בנן של קדושי כהר"ר ליב קראמער מנכבדי הגליל בק"ק מלויסק יע"א. ע"ד שאלתו שאלת חכם, בענין הספרים שנפלו לו בירושה מאביו הרבני המופלא ומפורסם מו"ה פייש זצ"ל, שרוצה לעשרן כדין ירושה¹, איך יעשה. והרב הגאון מו"ה אברהם ליבשיץ נר"ו הורה שיטום הספרי' בכדי שוויין, ויפריש מהם המעשר, ועליהם יכתוב מעשר כדי להשאילן לכל שואל².

1 מקור להא שכתב דין מעשר בירושה הם דברי השל"ה מסכת מגילה עמוד הצדקה ענין הצדקה ומעשר ד"ה ומ"מ וז"ל נ"ל גם מירושה שירש מאביו צריך ליתן, אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות, מ"מ עתה שזכה הבן בהם למה לא יעשר ממה שזימן לו הש"י, דלא שייך לומר דהבן קם במקום אביו, דהא רשות בן רשות אחר דאפילו בחיי אביו יכול אדם לומר לזכות עירוב ע"י בנו שאינו סמוך על שלחנו כי אין ידו כיד אביו ומכ"ש השתא שמת אז הוא רשות אחר עכ"ל.

2 וכ"כ הט"ז יו"ד ס' רמ"ט ס"ק א' ונראה לי דכשקונה בעדו ספר צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר, למען ידעו בניו דבר זה ולא יתזיקוהו להם".

3 שם סוף ס"ק ח'. 4 שם ס"ק ג'.

5 ס"ק א'. אבל בפתחי תשובה שם כחב בשם שו"ת חתם סופר שכתב דלמהרי"ל והרמ"א המעשר הוא רק לעניים לבד. ולא לשאר דבר מצוה כלל. וראה שם בפתחי תשובה אות ב'. ומרן החפץ חיים בספר אהבת הסד פרק י"ט אות ב' הביא לדברי הפתחי תשובה וכתב וכה"ג לענין לקנות ספרים להשאילם לאחרים שאין ביכולתם לקנות לעצמם, אין להחמיר בזה כלל, דזה גופא הוא כמו צדקה ע"כ. אמנם בערוך השולחן שם סעיף י' כתב עוד כתבו דמותר לקנות ספרים במעות מעשר וללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אם אי אפשר לו באופן אחר, וגם זה צ"ע דא"כ נתיר לו לקנות תפלין ממעות מעשר וטלית ושאחרים יתפללו ג"כ בהן, וכן נתיר לו לקנות שופר ואתרוג וסוכה ממעשר ושאחרים ישתמשו ג"כ בהם, ואי משום שאמרינן בכתובות דף ג' ועושי צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים הא כיצא בזה אמרו שם על מזון הבנים הקטנים, ועכ"ז לא חשבינן לה ממעשר כמ"ש בס"ז, וכבר אמרו בזה וכו', ועוד דאם אפילו נתיר לו לקנות ספרים ממעות מעשר, מ"מ הרי הוא כאחר והלא יכולים לומר לו אין רצונינו שתשהה הספרים אצלך אלא יהיו בבהמ"ד וכל הרוצה ללמוד בהם, על כן ראוי להתרחק את עצמו מהיתר זה עכ"ל.

ביותר
אחילה
הראה
ההלכה
הדעת
בכמה
עיגון,
מוקי
דף ט'
אף
השב
ואם
בימי
זמנים,
בואר
חשיב
איטול
ומה
אין
בעלה
הנית,
אתי
אמר
וכו/
כיון
העגן
עבד,
הר"ב
החם
על

התירו בדוחק לקנות ממועות מעשר ולהשאילן, אבל מה דאפשר לו לקיים שניהם בוודאי מוטב שיקיים שניהם. ובר מן דין, דיש לומר רק אם קונה ספרי' בעד מעות מעשר עכ"פ עושה מעשה בידו שקונה ספרי' ללמוד בהן ולהשאילן לאחריו וזו עלתה בידו, אבל לעשר הספרים, ובהנך ספרים יהי רק טובת הנאה לעניים, ומראה באצבע שאינו רוצה להשאיל לאחריו וזלת המעשר אבל לא השאר ספרי', ועל צד הדין המצוה להשאיל כל הספרים למי שצריך להם, כמו שדרשונו איזה הון ועושר בבית וצדקתו עומדת לעד, זה הכותב ספרי' ומשאילן לאחריו, וא"כ הך מעשר לגריעות' הוא, ואף שיש לומר שאר ספרי' עכ"פ הרשות בידו אם רוצה להשאילן או לא, אבל הני שנפלו למעשר מוכרח הוא להשאילן. ועוד איכא הילוק בספרי' שלו אם הוזקו צריך השואל לשלם החסרון, וכן אם נאנסו חייב בתשלומין, משא"כ בספרי' של מעשר אם הוזקו פטור, וחשיב כשל הקדש, שאין שומר חנם נשבע וש"ש אינו משלם, ולדעת רוב הפוסקי' אף בפשיעה פטור ש"ח, וזלת דעת הרמב"ם דבפשיעה חייב משום מניק, כמבואר בשבועות דף מ"ב ע"ב ובפוסקי', מ"מ עדיין יש לפקפק כמ"ש במי שסיפק

בידו לקיים שניהן, לעשרן ולפדותן בממון ולהלקם לעניים.
 אך אחר עיון קל ראיתי דאין כאן בית מיהוש, דלענ"ד אין בספרי' שום חיוב מעשר כל עיקר, דהא אינו רשאי למוכרן כ"א ללמוד תורה או לישא אשה⁸, ומעשר ממון גופא לדעת הב"ה סי' של"א והביאו הט"ז סוף הסימן אין לו עיקר מה"ת ואף לא מדרבנן⁹, ואף שהט"ז שם חולק על הב"ה¹⁰, מ"מ מודה שאין לו עיקר מה"ת, מכ"ש ספרי' דאין לו שום הנאה מהם וזלת הלימוד, והי' אפשר לדמותן להקדש שפטור מן המעשר, ואע"ג דהקדש שאני שאסור בהנאה לבני אדם, ואלו ספרי' עכ"פ נהנה בלימודו, ואע"ג דקיי"ל כרבא בר"ה כ"ח ע"א דמצות לאו להנות נתנו, מ"מ הלימוד מצד עצמו הוי הנאה כמ"ש הט"ז סי' רכ"א¹¹ הנודר הנאה מספר אסור ללמוד בו, אע"ג דמצות לאו להנות נתנו, הלימוד מצד עצמו חשיב נהנה, כי תורת ד' תמימה משיבת נפש, דומה למש"כ מהר"מ ב"ב הובא בש"ע א"ח סי' תקפ"ו הנודר הנאה משופר מותר אחר לתקוע לו בו, אבל לא הוא, משום דבלאו המצוה נהנה בתקיעתו, ה"ה בלימוד מן הספר דכ"ש הוא¹².
 אכן ראיתי לכאורה סתירה להך דינא

דהמחבר סי' רכ"ז הנאה מחבירו מותר כיון שמותר ליטוי הרמ"א ויש חולקי שילמדנו, וה"ה בכ בדבר שצריך שלין י"ד הטעם כיון דהו להנות נתנו, ולכן הדין שכתבתי מעי קושי' אחרת דהמח י"א כתב אם אס לנאסר ללמוד בו, הנאה משופר מותר מצוה, ותי' דבשו לתקוע לו אבל רשאי, וכמ"ש בשו כ' לישב הסתירה, עליו דכתיב ראה

בעצמם דחוקים מאד למדנו ברכת התורה דלימוד התורה לאו שמחה שהוא לנפש אלא שאסור בכל מי איסור הנאה כל שא כתבו שם הגמ"יי וע 13 ס"ק מ"ג. 14 הרי"ף והרא"ש חמד [חלק הכללים ומרן בש"ע. 15 [וזה"ל הרא"ש ונתן עליו בעיר, והיו אנשים שמאים הספר וכו' ולענין ספרים שכתב שהמנהג באשכנז כ בעיני להחזיק מנהג הספרים של קלף וי מהר זהו פסידא דל המנהג אלא העיקר

6 כתובות נ' א'. 7 פ"ב משכירות ה"ג.
 8 כ"כ בשו"ע יו"ד סי' ע"ר סעיף ב', והוא מדברי הרא"ש. [והא דרשאי למוכרן כדי ללמוד תורה וכו' כתב הרמב"ם פ"י מהלכות ספר תורה ה"ב והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור, וכ"כ מאירי מגילה כ"ז א'. ומ"מ אף לאלו יעכב את הדבר בכל מה שאפשר לו]. ובפתחי תשובה שם כתב עיין בספר תפארת למשה הטעם על מה סמכו העולם למכור ספרים לכ"ד שירצו.
 9 ראה חזון יאיר סי' רכ"ד, ובשו"ת פני יהושע סימן ב'. ויד שאול יו"ד שם ס"ק ג'.
 10 וכ"כ רבי דוד אופנהיים שם בתות יאיר, והביאו מרן בתשובתו. וראה שבות יעקב ח"ב סימן פ"ה, ובברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ט, ובגודע ביהודה גם נקט דמעשר כספים הוי מדרבנן.
 11 ס"ק מ'.
 12 בשו"ת פני אריה לרבי אריה ליב מברעסלא סימן מ"ז הביא לדברי הט"ז וכתב מלבד שהדברים

בחנם וכו', משא"כ להשאל לו ספרו אינו מוטל עליו וכו', ותי' זה צל"ע דהא דרשינן הון ועושר בביתו וכו' היינו הכותב ספרי' ומשאילן לאחריו¹⁴, ואפשר לחלק דבסתם מודר הנאה מחבירו אין הלימוד בכלל כיון שעיקר המצוה לא חשיב הנאה דמצוה לאו להנות נתנו, ומש"ה הלימוד מותר, אבל באוסר ספריו על חבירו, הרי פי' להדיא שאוסר ספריו, ובוודאי שאסור ללמוד מתוכו, ואע"ג דהשאלת ספריו הוי מצוה¹⁵, הא נדרים הלין על דבר מצוה כמבואר בנדריו ט"ז ע"א.

ויש לי מקום עיון על דברי מהר"מ דס"ל היכי דאיכא הנאה בהדי המצוה אסור למודר, מהא דפריך רבא בנדריו ט"ז ע"ב בפשיטות אהא דאמר אביי הא דאמר הנאת סוכה עלי וכו', פריך רבא וכי מצוה להנות נתנו, ומאי פריך, הא איכא נמי הנאת ישיבה מלבד

דהמתבר סי' רכ"א סעיף ב' כתב המודר הנאה מחבירו מותר וכו', ואסור ללמדו מקרא כיון שמתר ליטול עליו שכר וכו', וכתב הרמ"א ויש חולקין ומתירין אפילו אמר לו שילמדנו, וה"ה בכל דבר של מצוה, ובלבד בדבר שצריך שליחות וכו', וכ' הש"ך ס"ק י"ד הטעם כיון דהוא דברי מצוה, מצות לאו להנות נתנו, ולכאורה דין זה סותר עם הדין שכתבתי מעיקרא, והט"ז הקשה שם¹³ קושי' אחרת דהמתבר סותר דבריו, דבסעיף י"א כתב אם אסר ספרו על חבירו אסור לנאסר ללמוד בו, ובסעיף י"ג פסק הגודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה, ותי' דבשופר נמי רק אחר מותר לתקוע לו אבל הוא בעצמו באמת אינו רשאי, וכמ"ש בשם מהר"מ ב"ב הנ"ל, עוד כ' לישב הסתירה, דללמוד עם חבירו חובה עליו דכתיב ראה למדתי אתכם וכו' מה אני

בעצמם דחוקים מאד, נראה לי ראייה ברורה שלא כדבריו ז"ל מהא דאמרינן בברכות כ"ו א' א"ר יוחנן למדנו ברכת התורה לאחרים מברכת המזון מק"ו וכו' איכא למיפריך מה למזון שכן נהנה, הרי להדיא דלימוד התורה לא חשיב נהנה, ואע"ג דמשמחת לב ומשום הכי האבל אסור בדברי תורה כל שבעה, שמתה שהוא לנפש לחוד והנאה שהיא לגוף לחוד, שהאבל מותר בכל מיני הנאה חוץ מחמשה דברים, אלא שאסור בכל מיני שמתה, ולפיכך אסור בד"ה אע"פ שאין כאן הנאה, כיון שמשמחת, אבל לענין איסור הנאה כל שאין גופו נהנה לא חשיב הנאה, והא דהמודר הנאה מספר שאסור ללמוד בו, כבר כתבו שם הגמ"יי ושאר פוסקים טעם נכון לדבר. עכ"ל.

13 ס"ק מ"ג.

14 הרי"ף והרא"ש הביאו לזה הון ועושר בביתו וכו' הכותב ספרים ומשאילן לאחרים, והק' בשדי חמד [חלק הכללים מערכת הס' כלל ו'] לא ידעתי אמאי השמיטוהו הרמב"ם ורבינו בעל הטורים ומרן בש"ע.

15 [ונו"ל הרא"ש בתשובות סוף כלל צ"ג ושאלת על דיין שדן על מי שיש לו ספר ואיגו רוצה להשאילו, ונתן עליו קנס עשרה זהובים בכל יום, מפני שהיה ביטול תורה בעיר, מחמת חסרון ספרים בעיר, והיו אנשים שהיה להם ספרים ולא רצו להשאילם, יפה דן, ואני מסכים עמו, ובלבד שישומו ג' שמאים הספר וכו' ראה סמ"ע ס' קס"ג סע' ב']. וכתב המהרש"ל ביש"ש ב"ק פרק עשירי אות ל' ולענין ספרים שכתב רש"י כו', פסק מהר"ם בפרקין דלא נהגו כר"ת אלא כרש"י, וכ"כ בפ' כל הנשבעין שהמנהג באשכנז כרש"י לחשוב ספרים מדברים שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר. ודבר תימה הוא בעיני החזו"ק מנהג הרע לפסק הלכה שעובר על המקרא וצדקתו עומדת לעד, בפרט בימיו שהיו כל הספרים של קלף ולא היו מתקלקלין מהר, ואף עתה שכל הספרים של נייר קלוש ובדפוס שמתקלקל מהר והוא פסידא דלא הדר, ורבים גדולים וחשובים מונעים מלהשאיל ספרים, ואפ"ה לא נראה מלהחזיק המנהג אלא העיקר כדברי ר"ת בזה, וכו' עכ"ל.

אומר לעשות ככל ד
ולמעשה להיותו אך
(והסתפקתי אם יתן
שכבר עישר ממנו או

בעה"א אור ליום ד'
ר' אלעזר טובינא ד'
בי' טימי, בקי בחדרי ה'
תשוקתי ובלבי אליו א'
הרב הגאון המפורסם
ורבנא מוה' אלעזר ב'
יע"א.

הגדלתי להרבות בע'
אדר, מאשר יקרתי ו'
אשר שדר לן מר חורפ'
אמונה, לעסוק במלא'
שהניחו לו הראשונים'
דיני הקדושת השם בכ'
יחדיו כל חלקי הסות'
יאמרו ראה זה דבר ד'
והאמונה שברכתי בו'
ברוך שככה לו בעולמ'
עוד ימצאו אנשי סגול'
אחרי מטמונים, שהי'
עד היום. ואל יפלא

בספר מלאכת הקדש לרו'
התשובה כתב בעמ"ח מ'
החריף ובקי מו"ה בצלא'
מן הראיות שהבאתי נגד'
מלבד אשר אשיב עליו כ'
אות באות, וראה שם ת

לדמות נדר להקדש. ובכ"ז גראה דאינו
מחוייב לעשר הספרי, דהא לדידן אין
למעשר עיקר מה"ת ואף לא מדרבנן לשיטת
הב"ה, וכל עצמות המעשר לדידן הוא רק
להספקת עניים, והן אמת דעת הב"ח דעת
יחיד היא וכמ"ש הט"ז סי' של"א ס"ק ל"ב,
אבל מ"מ כ"ע מודה שמעשר ממון הוא
לעניים, ובנ"ד אין תועלת לעניים, ע"כ די
בתקנת הגאון הנ"ל כל זמן שאין מוכרין
שום ספר, ובאם ה"ו ימכור שום ספר ורוצה
לצאת י"ש יעשר הממון. הנלעג"ד א"נ
שמואל ליב קוידער מפרנא
הרו"ש.

המצוה, דהא מה"ט בשמיני ספק שביעי
מיתב יתבינן וכו' כמבואר בסוכה דף מ"ז
ע"א בתוס' שם, וגם הש"ך ביי"ד סי' רכ"א
ס"ק [יי"ד] הביא דעות הפוסקי החולקי' על
מהר"מ.

ועוד יש לחלק אם אומר לשון הנאה או
אין המצוה בכלל, אבל אם אינו מוכיר
הנאה או גם המצוה בכלל, וכ"כ מסוגית
הש"ס בנדרי'. ובוזה מיושב נמי הקושי'
שהקשתי על מהר"מ, דמהר"מ איירי כשלא
הזכיר לשון הנאה, ומש"ה אם באה לו ע"י
המצוה הנאה אחרת אסורה לו, ומעתה אין

סימן לז

בענין הנ"ל

למעשר כספים אין עיקר לא מה"ת ולא
מדרבנן, ואם אמנם הט"ז השיגוהו, ויותר
ממנו השיגו בן הגאון בעל שער אפרים
בהגהות לסי' פ"ב, והגאון מו"ה דוד
אפענהיים בשו"ת חות יאיר סי' רכ"ד מלשון
הספרי שזכרו התוס' בתענית דף ט' ע"א
אשר ממנו יראה הרואה דמדאורייתא הוא,
ואף אם אמנם אסמכתא היא, עכ"פ מדרבנן
הוא, ועכ"ז האחרונים הבאים אחריהם
מיישבים דברי הב"ח גם מההשגה הזאת, וכעת
ראיתי גם בספר בית לחם יודא סי' מט"ר
מיישב דברי הב"ח, וא"כ הבו דלא להוסיף
עליו לענין ספרים, ובפרט שפקחתי עיני על
דברי הספרי שזכרו התוס' בתענית, ושם
נאמר דכל דבר אשר ירוח בו האדם יעשר
וכו', וספרים אין להרויח בהם שאסור למכרם,
אם לא לצורך גדול כמ"ש רו"מ, ע"כ אני

על ענין הנ"ל מהגאון מו"ה בצלאל ר"ב
וצ"ל.

לכבוד ידידי וכו' שמואל ליב ב"י.

לא לגמר' ידידי ולא לסברא ידידי צריך, כי
כל רו לא אניס לי, וידו בכל משוטט בים
התלמוד ובפוסקי', גברא רבא דכוותי', ומרב
ענותותו הוא דבעי להסכמת, ולהיות שאין
מסרבין לגדול, אמינא שזה זמן רב נשאלתי
על נדון כזה, ותיתי לי שהשבתי ככל דבריו
אלו, ובקראי שנים או שלשה דלתות במכתבו
היקר והנעים אמרתי להעומדים בצל קורתי
לכו וראו מפעלות אדם גדול, ובתווגיתי
דליבאי יתיב ואין להוסיף ולגרוע, זולת בגין
דא צריך למודעה שאני הוספתי קצת דמות
ראי' דגבי ספרים לא שייך דין מעשר כל
עיקר, דהרי הב"ח בסי' של"א סביר דאפילו

סימן רמח - ה

עליהן צדקה משום שהוא דבר שאין לו קצבה וז' דחיישינן שמה יכלו נכסיהם וא"כ בדבר זה שיש כאן קצבה שאני אע"ג דחניא (שם) תורמין ומעשרין להאכיל אבל לא להניח היינו טעמא דהואיל ואינו מפריש תרומתן אלא להניח יכול להמתין עד שיגדלו והם עצמן יפרישו אבל כאן לא אפשר להמתין דקרובים ימותו ברעב או צריכין להחזיר על הפתחים והוי ליתומים גנאי ופגם בדבר ה' אע"ג דקטנים הם וכיפיינן להו וע"ש :

ד ג מן הנשים ומן העבדים כו'. וכתב הרמב"ם פ"ז מהלכות מ"ע דה"ה תינוקות נמי דינא הכי וכתב בתרומת הדשן סימן רפ"ב קהל שעשו תקנה והקנו שכל מי שיעבור יתן קנס לצדקה ועברה אשה על התקנה ואין לה כלום חוץ משל בעלה בעל חייב לשלם בעדה הנראה דהקנס בא לכפרה שעברה התקנה ודמי להא דאמרינן פרק המקבל (כ"מ קד.) דבעל מביא הקרבנות שאשתו חייבת בהן כגון חטאות ואשמות אבל לא נדר ונדבה ולדברי התוספות (שם ד"ה הכי) אף אם נתחייבה בהן קודם שנשא וכן פסק המרדכי (כ"ב סי' תקצו) והגהות אשר"י (כ"מ פ"ט סי' ה) אבל רש"י (שם ד"ה ה"ג) פירש דוקא שנתחייב בהן לאחר שנשא וצ"ע אי הגדול דומה לראיה עכ"ל ו' :

ה ד אב"א אם טיחה לאלתר כו'. כתב ב"י כ"כ הרא"ש בתשובה כלל י"ג סימן י"א וכתב שדין זה אף באשה הנושאת ונותנת בתוך הבית דאע"ג דנושאת ונותנת תוך הבית אינה אלא אפוסטרופוס בעלמא ויכול לסלקה כל זמן שירצה עכ"ל (ה) :

ה ה יותר מהראוי לו כו'. כתב ב"י וז"ל כתב הרמב"ם בסוף הלכות אסורי מזבח הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו הרי נאמר בתורה והבל הביא [גם הוא] מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו וה"ה בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו האכיל רעב יאכיל מן הטוב ומתוק שבשלחנו כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה' עכ"ל :

רמב"א א א עד חומש מצוה מן המובחר כו'. בפרק נערה שנתפתחה אמר רבי אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש שמה יצטרך לבריות ואמרינן בפרק מציאת האשה וכתב האלפסי (יח.) והר"ן (שם) והמרדכי (סי' רפו) והאשר"י (סי' טו) פרק נערה שנתפתחה וכו' הני מילי מחיים שמה ירד מנכסיו אבל בשעת מותו יכול לבזבו כל מה שירצה עד כאן לשונו :

אורח מישור

רמח (א) עיין בש"ך ס"ק י"א מה שהקשה ע"ז מח"מ סי' פ"א (סי' ול"ג דלא קשה מידי דהכל משום סיפא אשמעינן דאפילו גבי אשה יכול למחול אפילו היא נושאת ונותנת בתוך הבית וכן בתשובת הרא"ש המחול ושא"ל אשה הנושאת כו' ובעל הבית מוחה כו' משמע דכל עיקר חידושו דיכול למחול והשתא אמי שפיר דהואך רצו להגיה ואפילו אם נושאת כו' דהא קי"ל בח"מ סימן ס"ב דסתם אשה היא נושאת ונותנת בתוך הבית א"כ אף אי לא הגיה כן היה משמעו הכי ומה הטעם נוכל לומר [למה] השמיט הב"י ג"כ מיעוט ולא פילי א"כ נושאת כו' וק"ל ומה שמחלק הש"ך בין אמר לפני אבי הן או לפני אבי הן או לא סוף סוף שייך לגביה הוה ליה לאסוקי אדעתיה מה לי אם היא של מקור הדין צמרדכי שם (פנהדין סי' תשה) לא משמע ק"ל הכי ודו"ק :

רמב"א (א) מן חיות וכן משמע הוא מדברי רבינו וצ"ע במאי מיירי אי איירי כגון שגד מקודם העירות ולא הזכיר כלום בשעת נדר לקח ממעשר או לא מאי אריא דמעשר שייך לעניים מיוקל ליה דקי"ל (פנה סי') כל דבר שנחנכה אינו בא אלא מן החולין ומו דמאי אריא נרוח דאפילו לזדקה לעניים אסור אי כבר נתמייננה כמבואר לקמן סימן של"ג צ"י (דף רעג: ד"ה ומ"ש ואין ובאחרונים (ט"ו) ס"ק לג ש"ך פ"ק קפו) ואי מיירי דמתנה בשעת נדר העירות ליקח ממעות מעשר וע"ז קאמר דלא מהני תנאו קשה אדרבא שם משמע איפכא דדוקא אם אמר הריני נויר ואגלה ממעות מעשר שני לא מהני אכל אי אמר איפכא על מנת שאקח ממעות מעשר הריני נויר מהני עיין בתוספות שם (כ. ד"ה נויר) וכלן משמע דלעולם לא מהני ליקח ממעות מעשר ובר מכל דין לא ידעתי מאי ראייה משם לכאן דמעשר שייך דוקא לעניים הלא לא מיירי שם מעניים רק ממעשר שני שאוכלין הבעלים וצ"ע ואולי איזה מקרון דברים יש כאן ועיין בתשובות מהר"ם מרוטנברק דפוס פראג סימן ע"ד דמה שנותנין מעשר כספים אינו אלא מנהג ע"ש וז"ל דעתי ר"ל דמעשר גופיה אינו לא מן המורה ולא מדברין אלא מנהג דודאי לא נעלם ממנו הספרי א' מובא בתוספות חענית דף ט' (ע"ה ד"ה עשר) דנלמד מעשר כספים מאת כל מעוהא זרעין וכן משמע ריש סימן זה צ"י בשם הירושלמי (פאה סי' ה"א) דמיוז גמור הוא בן אלא

חדושי הגהות

רנ [א] אפילו אינו גנאי כל"ל ר"ל אפילו אדם אמר שאינו גנאי אם רוצה ליתן לעני ממעותיו על מנת כשפריש אה"כ מעשר ממעותיו יפרט לטומו האוחז

ג ב מפסיד את זכותו כו'. כתב בית יוסף גרסינן פרק קמא דבבא בתרא אמר רבי יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בו"ו ברכות והמפייסו ב"א ברכות ומייתי לה מקראי וכתב סמ"ג הנותן צדקה לעניים בסבר פנים רעות אבד זכותו ועובר על לא ידע לבבך בתתן לו עכ"ל ועיין לעיל סימן רמ"ז (אות ב) דאין להתפאר בנותנה ועיין לקמן סימן ר"נ דאסור להחזיר העני ריקם :

ז ג נאמן חכם כו'. כתב ב"י וכן נראה מדברי הרמב"ם שצריך להיות חכם וכ"כ רבינו סימן רנ"ו לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אא"כ ת"ח ממונה עליה עכ"ל ובזמן הזה לא נהגו להקפיד בכך ואפשר שהטעם מפני שהם סוברים דחכם דקאמר לא שצריך שיהא חכם בחכמת התורה אלא שיהיה חכם בחכמת הגבאות עכ"ל :

טו כתב מהרי"ק שורש קכ"ג על מעות צדקה שהיו ביד גבאי אחד אי לידי ציית ישיא מאותן מעות בתולות עניות מאחר שמתחלה נתנו המעות אדעתא דצדקה ופשיטא דאין לך צדקה גדולה מזו :

טז ובשורש קכ"ח כתב שמתוך מ"ש התשב"ץ בשם הר"ש מתוך הירושלמי דזרעים יש להוכיח דמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה דגרסינן שם אחזי לרב תרעא דבי כנישתא כו' וכי לית חמן בר נש למילף אורייתא או חולים המוטלים באשפה וקרא עליו וישכח ישראל [את] עושהו ויבן היכלות מכאן אמר הר"ש שטוב ליתן צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים מליתן לבית הכנסת עכ"ל מדקאמר בירושלמי חולים המוטלים באשפה וכן הר"ש אמר חולים עניים ולא קאמר עניים סתם משמע דאם לא היו חולין כי אם עניים דטוב יותר ליתן לבית הכנסת עכ"ל ב"י :

א וכתב מהרי"ל הלכות ראש השנה (לו:) ואותן בני אדם הנותנים מעשר שלהן לגירות בית הכנסת שלא כדיון הם עושים דמעשר שייך להנות בו עניים וכן משמע בפרק ב' דביצה דף כ' ע"א (ה) :

רן ב א חמשים זוז של כסף מדינה כו'. וכתב הר"ן ריש מציאת האשה ע"ב ואפשר דחמשים זוז נותנים לה אפילו אינן בכיס שחייבים הגבאים ללות דאי ישנן בכיס מאי אריא חמשים זוז אפילו טובא נמי לפי כבודה ופלוגתא היא בירושלמי וכו' וכן פסק במרדכי בהגהות דב"ב (דף רנ"ט ע"ד) (סי' תרנו) דהגבאים צריכין ללות אם אין בכיס די צורך עניים וכתב שם בשם ראב"ה דאם הלוח לצדקה כשימצא לאחר זמן בכיס של צדקה יכול לפרוע לעצמו ואין צריך ליטול רשות מן הנותנים בכיס [א] ואפילו אחר [א] המלוה לעני להפריש עליו מעשרות וליטול כשיבא נוטל אע"פ שאינו גבאי עכ"ל

סימן רן - רנא

וכן הוא במרדכי פרק כל הגט סוף הפרק (סי' שסב) ב' וכתב עוד (המרדכי) פ"ק דב"ב (סי' חפט) פסק רבינו מאיר (ש"ח מה"רם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתרי"ב) דהגבאי שאומר בעודו גבאי כך וכך הלוייתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה אך לא אחר שסלקוהו כיון דכך הוא דרך הגבאים שהם מלוים לתוך כיס של צדקה עד שיהא בכיס מעות ואדעתא דהכי מוקמינן להו עכ"ל :

ג ב והכי מסתברא. בבית יוסף ודברי רש"י והתוספות כדברי הרא"ש וכן דעת הרמב"ם דהרי כתב אין נותנים לו כו' בלשון רבים דאגבאי צדקה קאי שאין נותן לו מן הקופה מתנה מרובה ורבינו הפליג דעת הרמב"ם לדעת אחרת שהוא היפך המפרשים והפוסקים עכ"ל וכתב עוד יש לתמוה דכתב דכיון שמתור על הפתחים אין אחד חייב ליתן לו די מחסורו ומשמע הא אינו מחזיר על הפתחים צריך אחד ליתן לו די מחסורו ודבר תימא הוא דלמה לא יודיע צערו לרבים ובין כולם יתנו לו די מחסורו עכ"ל. עוד כתב דלרש"י כדי סעודה מקרי מתנה מועטת ולדברי התוספות והר"ף והרא"ש כדי סעודה מקרי מתנה מרובה ואין נותנים לו כדי סעודה אלא פחות מזה עכ"ל:

ה כתב עוד בב"י נשאל לרשב"א עניי העיר מרובים והעשירים גדולים אומרים יחזרו על הפתחים והבינונים טוענין שלא יחזרו אלא תהיה פרוסתם מוטלת על הציבור לפי ממון והשיב שורת הדין כדברי הבינונים שהצדקה לפי ממון אלא שהדור נולדל ואין עשירות לא בכיס ולא בדעת ומ"מ בכל המקומות מפרנסין מן הקופה ולפי ממון ואם יחזרו אחר מכן על הפתחים יחזרו וכל אחד יתן לפי דעתו ורצונו ובתשובה אחרת כתב שאלת אם יכולין ב"ד להחייב את הציבור לעשות צדקה לפי המס או לפי הנדבה אשר ירבונו לבו תשובה בזה אין כל המקומות שווים אלא יש מקומות נהגו לפי הנדבה ויש לפי המס אבל שורת הדין יראה לפי מה שיש לכל אחד ואחד שכולן חייבים לפרנס העניים והחייב לפי הממון שממנו מפרנסין אותם וכמה נחלקו בזה המקומות ועדיין היא מחלוקת והנותן לפי הברכה ראוי יותר לברכה עכ"ל:

רנא א א מפרנסים עניי גוים עם עניי ישראל כו'. כתב הר"ן סוף הניזקין (כת). דלאו דוקא עם עניי ישראל אלא אפילו עניי גוים לחוד מפרנסין מפני דרכי שלום אבל במרדכי שם (דף תרי"ז ע"ג) (סי' תס"ד) משמע דאין מפרנסין אלא עם עניי ישראל דוקא עכ"ל :

ב ב וכן אם הוא משומד אמילו לתיאבון כו'. כתב בית יוסף וכתב הרמב"ם דמשומד להכעיס אסור לפדותו וכ"כ רבינו סימן רנ"ב אמנם משומד לתיאבון אינו חייב לפדותו אבל אם רוצים לפדותו אין איסור בדבר עכ"ל:

ג ה אלא קרובו צריך להקדימו כו'. כתב ב"י בתשובת הרשב"א דכופין האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר וקודם להם ואינו יכול לומר שיפרנסו גבאי צדקה עם שאר עניים שכל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחלה כמו שאמר בפרק פותחין ומחמירים על האב יותר משאר העם ומבקשים לחייבו יותר מן השאר וגם המרדכי כתב פ"ק דב"ב שהקרוב חייב לפרנס עניי קרובו ולא הגבאי ועיין לקמן סוף סימן רנ"ו. תניא בספרי ומייתי לה המרדכי פ"ק דב"ב דף רמ"ו ע"ג אחיך זה אחיך מאביך מאחד אחיך [זה אחיך מאמן] א' מלמד שאחיך מאביך קודם

לאחיך מאמך באחד שעריך אנשי עירך קודם לאנשי עיר אחרת בא' יושבי ארץ ישראל קודמים ליושבי חוצה לארץ ויושבי חוצה ל' מנין ת"ל אשר ה' אלקיך נותן לך לרבות כל מקום עכ"ל וכ"כ בשם סמ"ג כתב המרדכי פ"ק דב"ב (דף רמ"ה) (סי' תצ"ו) ו' עני שיש לו קרובים עשירים לפרנסו אין הגבאי חייב לפרנסו א' דקרוביו נמי נותנים בכיס . ומכאן דאדם הנודר צדקה ס' לעניים שקרובים עניים זוכים בה וכן כתב הכל בו בשם הר"ם דא' הנודר מעות לצדקה יכול ליתן לקרוביו וכן המעשר יכול ליתן לקרו וכתב המרדכי עוד שם מלשה באחד שנתן צדקה לעניים בשעת מו לימים ירדו קרוביו מנכסיהם וגדולים היו אומרים שיתנו אותו צד לקרוביו דאמדינן דעתו אילו היה יודע שירדו קרוביו מנכסיהם היה מניח קרוביו ונותן לאחרים ויש גדולים אחרים חולקים ואדר' אומרים דעתו שאפילו היה יודע שעתידים לירד מנכסיהם הוה ית צדקתו לעניים כי היכי דתהוי ליה כפרה ותלך לפניו צדקתו והשו דקרוביו עשירים ימנע מלעשות מצוה לעצמו וימתין עד שירדו קרונ מנכסיהם ועד אותו זמן יהא גרזן אלא וודאי הואיל ובההוא שער עשירים היו אין להם כאותו צדקה אלא כאשר עניים ובשם ריב' כתב שם דף רמ"ו ע"ב דהמפריש צדקה ויש לו קרוב עני אין רש' לחנה לקרובו לבדו אלא לגבאי עיר יתננה והגבאי יחלק לכל אר כראוי לו . וכ"כ אם העני חוץ לעיר . ודוקא שפסק צדקה ע בני עיר שאינו יכול לשנות מרצת בני עיר אבל יחיד שהתנדב צדק לעצמו יכול לתנה למי שיחפרן עכ"ל וכתב ב"י בשם הגהות מרדו דפ"ק דב"ב דף ר"ס ע"ב דר"ש ב' פסק דאם נדר צדקה לעניי עול יכול ליתן מחצה לקרוביו ויש מאן דאמר ב' חלקים אבל אם נד צדקה סתם יכול ליתן הכל לקרוביו וריב"ם כתב דאינו יכול ליה לקרוביו עכ"ל . כתב ב"י בחשן המשפט סימן רנ"ג (קנ"ג ד"ה כת הריטב"א) בשם תשובת הריטב"א ג' (הוצאת מוסד הרב קוק סי' לו) ע' שכיב מרע שצוה ליתן מנכסיו סך מעות ביד פלוני שיוציאו אות באיזה הקדש שיראה להם ויש במשפחתו יתומות עניות אם רשאי להוציאן בפרנסת נישואין והשיב שהם רשאים שגם זה בכלל הקדש בלשון בני אדם בומן הזה ד' ולעיל סימן רמ"ט (אות ג) נתבאר שאי צדקה גדולה מלהשיא יתומות וע"ש . עוד כתב המרדכי דן רמ"ה ע"א נשאל רבינו מאיר על ראובן שנתן ממונו לצדקה ואומו זה הממון ינתן בריוח ומן הריוח יקחו הקהל לשכור רב הישו בעיניהם ואחרי מותו שכרו הקהל רב אחד שהיה קרובם ונמצא רב אחד חתן המקדיש שהיה גדול כמותו אי שייך כאן אומדנא והשיב אחר שנתן לקהל וכבר בא ליד גבאי אין לבניו וליוורשו שום כח יותר משאר עניים והקהל יעשו הטוב בעיני ה' ואדם וגדולה מזו נ"ל אפילו בחייו אם הודיע כבר לקהל שהוא נודר כך וכך לחת ביד גבאי לעניים שבעיר ושוב העני אפילו הוא גופיה לא מצי לעכו"ב לעצמו והביא ראיות לדבר וכתב ב"י דכן נראה מדברי הרא"ש שכתב רבינו בסימן רנ"ט ומחשובות רמב"ן סי' רפ"ח:

יב וכתב עוד בהגהות מרדכי דב"ב ע"א דף ר"ס בירושלמי תניא איש וקרובו שני אחים או שותפין פודין זה לזה מעשר (עני) [שני] ונותנין זה לזה מעשר עני כו' ומכאן אני למד שני עניים שחייבים ליתן צדקה כגון עבור חולים או הזכרות נשמות שיוכל כל אחד לתת צדקה שלו לחבירו וה"ה אנשים אחרים עניים ואיש וקרובו הנקט אורחא דמילתא נקט ודוקא צדקה גמורה אבל צדקה הכאה

ר"ל דמה שנותנין מעשר כספים לעניים זה אינו לא מן המורה ולא מדרכנן (ועיין בב"מ סימן של"ה (ספ"ק י"ט) ונמ"ו ע"ג ס"ק ל"ג) וכמו שם דלע"פ שאינו אלא מנהג מ"מ כבר זכו זה עניים מהמנהג ואין לשנות מעניים למנהג אחרת שאין לעניים לורכ בהן ועמ"ש בספרי ז' וזכ' עוד מדייט' אלו גם י"ע לקמן סימן של"ה (ע"ג) ג' מעשר עני גופיה נהא דאין פורעין בו אם המלוה כו' והו"ק:

הגהות והערות

שאלות ותשובות מהר"ם מרוטנבורג

לרבנו הגדול
רבי מאיר ב"ר ברוך זיע"א
מרוטנבורג

יוצא לאור מחדש על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הוספות והשלמות, תיקונים ושינויי נוסחאות
ציונים ומקורות, הערות ומקבילות

כרך ראשון
דפוס פראג

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תשע"ד

לעניים אין לשנותם למצוה אחרת, דנראה כגזול עניים. דאף על פי שאינו מן התורה אלא מנהגא, הא קיימא לן [נדרים טז,א] דברים המותרים ואחרים נהגין בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם שנאמר לא יחל דברו, פירושי בלא יחל מדרבנן [כדאינתא] בריש פרק אילו [דנדרים] טז,א.

ולא דמי להא דריש פ"ק דערכין [וב] ישראל שהתנדב נר ומנורה לבית הכנסת מותר לשנותה למצוה אחרת, דשאני התם דאידי ואידי מצוה לגבוהי, אבל מצות מעשר כספים כבר זכו בהם עניים ע"י מנהג שכך נהגו כל הגולה, ואין לשנות מעניים למצוה אחרת שאין לעניים צורך בהן, דתנן פ"ב דשקלים [מ"ה] מותר עניים לעניים: ל

אמנם ידעתי כי בעונות שרכו (כבר להיות) [פשט הדבר להיתר]⁶ בכל מלכותינו שמלויים מעות צדקה ברבית קצוצה, והגבאים המלויים חוטאים ולא להם והמכשלה הזאת תחת ידיהם⁷, ואין בי כח למחות וכ"ש שקשה גזל הנאכל, ואין להאריך בדבר, מוטב⁸ שיהו שוגגים ואל יהו מזידין, כשם שאסור שלא להוכיח בדבר הנשמע כן אסור להוכיח [ב]דבר שאינו נשמע, ואפי' זה שכתבתי לך לא הייתי כותב לאדם אחר לולי חיבתך עלי החליפה השורה⁹. ועוד לאפרושי מן האיסור מכאן ולהבא שלא יעשו עוד. אך לענין להשיב [הרבית] לא אשתדל להשיב כדפריי.

[ושלום מאיר בר' ברוך זל"ה]¹⁰:

עג

עד

מעות מעשר יראה אחרי שהחזיקו לתתם ולפזר מעשרותיו לבניו הגדולים שאינו חייב

שינויי נוסחאות

6. תוקן במהד' בלון עפ"י ד"ל. 7. בכת"י פא', כתי"מ וד"ל נוסף: וחטאת כל הקהילות. 8. מוטב, בדפ"ר בטעות: מועט. 9. ואפי'... השורה, חסר בדפ"ר ובכת"מ. 10. עפ"י ד"ל. ע"ד 1. פירוש, עפ"י כתי" פא'. 2. עפ"י כתי" פא'. 3. בכת"י פא' נוסף: מה לי זו ומה לי זו. 4. לעניים, בכת"י פא': לצורך עניים. ע"ה 1. לבניו, הוגה במהד' בלון עפ"י הש"י יו"ד רמט, ג. ובדפ"ר וכתבי היד: לעניים.

בתשובה מאהבה ח"א סי' פז הוכיח מדברי רבינו דפליג אתוס' וס"ל דאין למדין מהספרי הנ"ל מאיזה טעם, ואין מעשר כספים אלא מנהגא בעלמא. ב. וכ"כ המהרי"ל במנהגי ראש השנה שאין ליתן המעשר לעשות נרות להדליקם בשעת התפילה. וכך פסקו הרמ"א ביו"ד רמט, א, אמנם בתשובת מהר"ר מנחם (מירזבורק) מעיל צדק המובאת בהגהות מהרש"ל לטור יו"ד סי' רנו (ובקצורה בסי' רמז) כתב דיכול לתת המעשר לכל מצוה שתבוא לידו כגון להיות בעל ברית ולהכניס כלה לחופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאלים לאחרים ללמוד בהם, והכלל דשרי כל דבר מצוה שלא היה עושה מחמת שאין יכולת בידו. ונפקה תשובה זו בש"ך ש, ג. והנה בבאר הגולה העיר על דברי הרמ"א דאסור ליתן ממעות מעשר רק למצוה שבלא"ה היה מחויב לעשותה ועתה רוצה להפטר ממנה במעשר, אבל אי רוצה לעשות בהם מצוה שאינו מחויב בה רשאי. וכתב בפתחי תשובה ש, ב, דלפי"ז לא נחלקו המהרי"ל עם רבינו מנחם מעיל צדק. והנה הק' בבאר היטב שם בשם תשובת חת"ס (יו"ד סי' רלא) דהמהרי"ל כתב להדיא דאסור משום שהמעשר שייך לעניים. והחת"ס גופיה רצה לחלק שאם בתחילה נהג ג' פעמים לתת לעניים שוב אינו יכול לשנות למצוה אחרת, אבל אם מלכתחילה התנה שיכול לתתו לכל מצוה רשאי. אלא דמלשון רבינו נראה שאין לחלק בזה, דהא כתב דזכו בה כבר עניים אחרי שנהגו כל הגולה כך והוי כגזול עניים. ועי' בשו"ת ציק אליעזר ח"ט ס"א, וראה עוד בתשובה הבאה ובהערות שם. ע"ה כתי"מ סי' שלט, כתי"י פא' סי' סח.

שם וכ"ה בר"ל תקכט (תעז) הובאה הראיה מהא דחייבו לשלם על הפשיעה מוכח דיש להם דין הדיוט, וראה זו דתה האו"ז שם ד"ל דמיירי בדקייץ לעניים ובכה"ג יש למעות דין מעות הדיוט. ג. לקמן בסי' תקקסט כתב רבינו דמעות של יתומים שהלווים בריבית קצוצה אפילו אם גבו צריך להחזיר, וכונתו מסתמא משום דהתם יש להם בעלים ידועים ואינן כמעות עניים. ומאריך כתב רבינו חיים כ"ר מכיר לרבינו בר"ל סי' תעז (תכה) דגבאי שהלוה מעות צדקה בריבית קצוצה קרינן ליה רעהו ויוצא בדיינין, אבל אפטרופוס שהלוה מעות של יתומים בריבית קצוצה אין יוצא בדיינין שהרי לאו בני עונשין הם, ורבינו בתשובתו שם מסכים על דבריו. והריב"ש בסי' תסה כתב דאין יוצא בדיינין בין ביתומים משום דלא בני מיעבד מצוה ניהו ובין כעניים דאין על מי שתחול המצוה דיוחי אחיך עמך שנכופנו להחזיר. וכתב שם עוד וכ"ה בשו"ת מהרי"ט יו"ד סי' מב דלדברי הרשב"א הנ"ל דמעיקרא דדינא שרי אף בריבית קצוצה ורק למעשה לא הורה להקל בזה, אכתי איכא נפק"מ דלהשיב אינו צריך להשיב. ופסק הש"ע יו"ד קס"ה-כ דבכל הנ"ל אסור ריבית קצוצה ושרי אבק ריבית, ובהלוה בר"ק אינו מתויר הריבית. ע"ד כתי"מ סי' שלח, כתי"י פא' סי' סח. כל תשובת המהר"ם (המשכה כסימן הבא) בתפ"מ ח"ב סי' קלא (תשובת). א. כבית לחם יהודה יו"ד רמט, ג, כתב דודאי לא פליג רבינו על הא דהביאו התוס' תענית ט, א, בשם הספרי ללמוד חיוב מעשר כספים מ'כל תבואת זרעך', אלא כונתו דמה שניתן המעשר לעניים אינו אלא מנהג. אך

עא, א] מעשה שבת קודש הוא ואסור, הי"מ במזיד דאיסור עבדי, וכתיב [שמות לא, יד] מחלליה, במזיד אמרתי לך ולא בשוגג, ובנדון זה כיון דלא קרינא ביה במבשל מחלליה מות יומת דבהיתר גמור הוא עושה, אפי"ו בא לימלך היינו מורין לו לכתחילה לבשל, דליכא לא איסור דאורייתא ולא קנס דרבנן, אף לר' יוחנן הסנדלר, וכ"ש לר' יודא ולר' מאיר דקיימא לן כוותיה, דשריב אבל היכא דמתכוין המבשל להרבות בשבילו אסור, כדאמר פרק כל כתבי [שבת קכב, א] גזי שלקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור.

מיהו היכא דלא נתכוין להרבות בשבילו אמנם [הוא] (ב) מכירו, צ"ע אם מותר לאכול מבישולו או לא, כיון דמסיק התם כמה דברים אמורים שאין מכירו אבל מכירו אסור. ואין סברא לחלק ולהתיר משום דהתם איכא למיחש טפי משום דשבת שכיחא ואיכא למיחש שמא ירגילנו לשבת הבאה כדמסיים עלה, אבל (יום) של יום הכיפורים בערב שבת מילתא דלא שכיחא הוא ולא גזרו ביה רבנן שמא ירגילנו ביום הכיפורים אחרת) שבערב שבת, דהא לא מפליג במכירו בין מצוי אצלו לשאינו מצוי אצלו, דבכל ענין אסור

ליטפל בהם אם הם צריכים מותר, דאפי"ו לאביו מותר לתת אם עני הוא, אלא שאמרנו [קידושין לב, א] תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני משום כבוד אביו, אבל לבניו מותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה.

[ושלום לתורתך כנפש נאמן בריתך העלוב]

מאיר בר' ברוך ז"ל ח"ה:

עו

אין לי קלף להשיב לשר האלף, ה"ר יודא שיחיה.

שישאלת על העושה ב' ימים יום הכיפורים, ובשנה האחת אירע יום שני ערב שבת אם יקנה קמחו לאחרים ואחרים יעשו לו [עי' ביצה ז, א].

לא דמי, אם התירו בכך מיו"ט לשבת דמדאורייתא צורכי שבת נעשים ביו"ט, אלא מדרבנן הוא דאסרו מהני טעמי דברישי פ"ב דביצה [טו, ב], לא נתיר מיום הכיפורים לשבת דמדאורייתא אסור ובכרת, הלכך לא שרי ע"י הערמה.

מיהו הוא מותר לאכול מה שבשלו אחרים לצורך עצמן דאפילו ר' יוחנן הסנדלר דאמר וביק

שינויי נוסחאות

2. אם הם צריכים טוסף עפ"י כתי" פא. 3. בכת"ו פא' נוסף: (עניים) [עניין] קורמים (בי"מ עא, א). 4. הוא: עני' נוסף: עפ"י כתי"מ ופא' ומע"ז כיון דהת"ס להגיה בהגהותיו ליו"ד רמט"ד ודלא בהגהות הש"ך שהובאה במהד' בלך. 5. בכת"ו פא' נוסף: וחרם. 6. עפ"י כתי" פא' עו. 1. בכת"ו פא' נוסף: ליכתב. 2. במהד' בלך הוסיף כאן בטעות: מותר. 3. עפ"י כתי" פא'. 4. לשבת הבאה... ירגילנו, נוסף: עפ"י כתי" פא', ובמהד' בלך תיקן מעצמו באופן אחר.

בריש מנהגי יום הכיפורים, הפרנס סי' קנד, ב"י שם (ד"ה וחסידים), מג"א תרכד, דומ"ב שם, טו. א. ע"י ד"מ, ב"ח ולבוש או"ח סי' רסג בחילוק שבין מי שקיבל עליו תוספת שבת דשרי לומר לאחרים לבשל בשבילו לבין תשובת רבינו כאן. ב. בהגהות רעק"א לשו"ע תרכד, ג. (כיון שלא היתה לפניו תשובת רבינו וכ"כ הובאה בחסד) העיר דלמה לן להאי טעמא תיפוק ליה דפסקינן דלמוצאי שבת שרי לאחרים מיד, ובאמת דרבינו כתב כ"ז כדי להתיר אפילו לר' יוחנן הסנדלר. ג. גם בזה תמה הרעק"א שם דאף אי נימא דכלפי שמיא גליא שיום שני הוא יוה"כ מ"מ כיון דהמבשל עושה כן בהיתר בי"ד הוי לכל הפחות אומר מותר דבכה"ג מותר אף למבשל עצמו למוצאי שבת מיד וכ"ש לאחרים, והניח בצ"ע גדול. אמנם ראה במג"א שיתב, בשם ליקוטי דינין למהר"א ווייל סי' ב דהמבשל בשבת ובמוצאי שבת הוא יו"ט כיון דאין שבת מכין ליו"ט אסור למוצאי שבת, ולדבריו כ"ש הכא דהמבשל ביוה"כ וחל שבת במוצאי יוה"כ דאין יוה"כ

המשך התשובה הקודמת בתפוז"מ ח"ב סי' קלב (תשובות). א. באו"ז הל' צדקה סי' כב כתב דמי שעושר ממונו ע"מ לחלק לעניי העיר או עניים דעלמא נותן חצי לעניים קרוביו והשאר לעניים אחרים, אמנם אם הפריש בסתם צריך ליתן הכל לקרוביו העניים, כי מסתמא הפריש כהין התורה ועניין קודמין. ב. וכ"כ החשבון סי' תה. ובחשובת מהר"ר מנחם (מירבורק) מעיל צדק המובאת בהגהות מהרש"ל לטור יו"ד סי' רנו כתב דמה שכתב מהר"ם דאינו רשאי לתת מעשרו לכן קרוביו עשירים, י"ל דהיינו לשאר צרכיו, אבל יכול ליתן לו ללמוד תורה אם אין האב רוצה ליתן לזה. ומדברי רבינו כאן עולה: איפכא דרשאי ליתן לבניו הגדולים אף שהוא עשיר, וכמש"כ הש"ך יו"ד רמט"ג על תשובת רבינו דמשמע אפילו יש בידו יכולת לפרנסם ממקום אחר מותר דהוי צדקה. עו כתי"מ סי' קב, כתי" פא' סי' טו-ע. כל התשובה בתפוז"מ ח"א סי' קלה (תשובות), בקצרה בב"י או"ח תרכה, (ד"ה ז"ל תשובת הר"מ), ותוכנה בהגמ"י הלכות שביחת עשור

ש"ל" (רפג: ד"ה י"ז המכשיל העור) צ"ד (ו):

כא חייב אדם לכבד אשת אביו אע"פ שאינה אמו וכו' עד אב"ל לאחור מיתה אינו חייב בכבודם. צפרק הנושא (כמוצט קג): ומ"ש ומכ"ל מקום מצוה לכבדם אפילו לאחור מיתה. נראה שלמד כן מלאמרינן צפרק הנושא שרבינו הקדוש לזה לנניו שיהרו כבוד אשתו לאחר מותו אע"פ שלא הייתה אמת: כב(א) ומ"ש חייב אדם בכבוד אחיו הגדול. סס צפרק הנושא דריש את אצ"ך (שמות כ יב) לרבות אשת אצ"ך את אמן לרבות בעל אמן וי"ו יתירא דואת אמן לרבות אמן הגדול. וכמו הרא"ש במועצה (כלל טו ס"ו) דלא שנה אחיו הגדול מאמו לא שנה אחיו הגדול מאביו:

כב(ב) — ב(דא) וכתב עוד (סס ס"ו) על את גדול שמירק וצוה לאחיו שהוא תלמיד חכם וקטן ממנו בשנים וידיה הקטן בשנים לגדול יפה עשה שנידחו דכיון שאינו נושא פנים צמורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו (ו):

כד(ב) ומ"ש חייב אדם לכבד חמיו. דכתיב (שמואל א כד יב) ואצ"י ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאלו וקרי ליה אצ"י מפני שהיה חמיו [בדק הבית] כ"כ בארחת חיים (ס"ה ה' ה' כיבוד אב אה"ו וע"ו) [עד כאן]:

ח(ב) גרפינו צפ"ק קידושין (לא). צעו מרצ עולא עד היכן כיבוד אב ולא אמר להם לאו וראו מה עשה גוי אחד באשקלון פעם אחת נקשו חכמים פרגמטיא בששים רבוא סכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אצ"י ולא יצטערו. ור"מ והא' איפסיקא הלכתא דאינו חייב לזון את אצ"י משלו. כבר תירץ הר"ן (יג. ד"ה לא) דלכבוד אמרינן דאינו חייב לכבדו משלו אבל כדי שלא לזערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם. אי נמי כי אמרינן משל אב הני מילי בדאיכא חסרון כיס אבל החס עזובי רווחא צעלמא הוה. וצירושלמי (שם ה"ו) מסיים בעובדא דהאי גוי [ת] נחת לגביהון אמר לון לא יכלית מתיתה לכון [ט] אמרינן דילמא דהוא צעי פריטיין טוון אסקוניה למאחיס אסקוניה לאלף [ז] כיון

דרבי משה (ו) עיין שם (ר"מ ארוך אות מד) בדין המכשיל עור כח: (ז) וכתב הטור לקמן סימן של"ד (רפג:) תשובה זו. וצ"ע מאי שנה מאב שעבר עבירה שאין הבן רשאי לגדותו כמו שיתבאר לקמן (ס"ה רמא קצא): כתב מהר"ר בנימין זאב סימן רנ"ג שני אחין שהקטן הוא ת"ח הוא קודם לאחיו הגדול והאריך בראיות. אבל כולן הם דחויים. גם מתשובת הרא"ש לא משמע כן דהרי תלה טעם הנידוי משום דאחיו הגדול אינו עושה מעשה עמך הא לאו הכי צריך לכבדו וא"כ שמע מינה שאח גדול קודם והקטן חייב לכבדו כמו אם היה הבן ת"ח שמחוייב לכבד אביו אם אינו רבו לכולי עלמא: וכתב

פרישה (כט) והמכה לבנו גדול וכו'. דהיינו מכ"צ שנים ואל"ך כמ"ס לקמן נסימן של"ד עיי"ש: (ג) חייב אדם לכבד את אשת אביו. צפרק הנושא דרשין את אצ"ך לרבות אשת אצ"ך ואת אמן לרבות בעל אמן וי"ו יתירא דואת אמן לרבות אמן הגדול ועיין דרישה: (ה) ומכ"ל מקום מצוה לכבדם אפילו לאחור מיתה. פירוש מנוולת רבינו הקדוש לנניו שיהרו כבוד אשתו לאחר מותו אע"פ שלא הייתה אמת. מורי ורבי (מהרש"ל צבאו לטור) בית יוסף:

דרישה עיי"ש, א"כ כיבוד אב נמי מאת ה' היא למה יכול למחול. וי"ל דבני מלך הטעם שיכבדו משום שיראו מלפניו שנאמר (דברים יז טו) שום חשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ואם ימחול המלך על כבודו שוב אין מוראתו מוטלת על הבריות והתורה רוצה שתהא אימת המלך עליהם משא"כ באב דאין הטעם משום יראה רק כדי לכבד אביו ואם רוצה למחול הרשות בידו. ועיין מה שכתב א"א ז"ל בסימן רמ"ב סיף ל"א. עד כאן המגיה): אסור ליתן מעשרותיו לאביו אפילו להעדרפה תוסי בפרק קמא דקידושין. מצאתי כתוב בשם מהר"ם [ל] האידנא דמעשר כספים מדרבנן שרי וצ"ע. מורי ורבי (רש"ל בביאורו לטור): כתוב בתרומת הדשן סימן מ' תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחד שהוא בטוח שיראה סימן ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה בו

חדושי הגהות [ח] פירוש שירד להם ולאמר לא אוכל להביא לכם: [ט] אמרינן וכו'. פירוש החכמים אמרו בלגש שמא הוא חוזר מן המקום ורואה מעות יומר ממנו שאמר בתחלה ולכן אמרו להעלותו למאחיס ולא רצה והעלתו עד אלף וזו: [י] כיון וכו'. פירוש כיון שהקין אצ"י משנתו הלך והביא להם הגהות והערות

רבינו יראה כטן שחיו חייב כי חס נכבדו כוון עמנו יאוקיט צקימה והידור וכו'אל. אבל צמדרט שומר טוב (מומור ז) איתא צבאי ליטנא [ז]אצ"י ראה גם ראה מכאן שחייב אדם נכבד חמיו נכבד אצ"י משמע שכל מה שמחוייב לעשות באצ"י מחוייב ג"כ לעשות בחמיו. ומימה שלא כחז רבינו כן צפירוש גם שאר המחברים לא הביאו דין זה כל עיקר. ונראה דמשום דבאר הכי מסיק אמר רבי יהודה אצ"י ראה אמר לשאלו וגם ראה אמר לאצ"י ורבנן אמרי אצ"י ראה אמר לאצ"י דהוא מריה דאורייתא גם ראה אמר לשאלו וכיון דרבנן אמרי דלא קרא לשאלו אצ"י אין ראייה משם דלריך לכבד חמיו כאצ"י וכוותייהו נקטינן שהם רבים ומשום הכי השמיטוהו הפוסקים. אבל רבינו סבירא ליה דמכל מקום חייב לכבדו כמו שאר זקנים חשובים דמדלאמר גם ראה אלמא שסמכו במקמת לכבוד אב: כתב מהר"ק בשורש (ל') [מ"ד] שנראה שאין צ"ן הבן חייב כבודו זקנו שהרי לא מנינו

מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו (ו):

כב(ב) ומ"ש חייב אדם לכבד חמיו. דכתיב (שמואל א כד יב) ואצ"י ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאלו וקרי ליה אצ"י מפני שהיה חמיו [בדק הבית] כ"כ בארחת חיים (ס"ה ה' ה' כיבוד אב אה"ו וע"ו) [עד כאן]:

ח(ב) גרפינו צפ"ק קידושין (לא). צעו מרצ עולא עד היכן כיבוד אב ולא אמר להם לאו וראו מה עשה גוי אחד באשקלון פעם אחת נקשו חכמים פרגמטיא בששים רבוא סכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אצ"י ולא יצטערו. ור"מ והא' איפסיקא הלכתא דאינו חייב לזון את אצ"י משלו. כבר תירץ הר"ן (יג. ד"ה לא) דלכבוד אמרינן דאינו חייב לכבדו משלו אבל כדי שלא לזערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם. אי נמי כי אמרינן משל אב הני מילי בדאיכא חסרון כיס אבל החס עזובי רווחא צעלמא הוה. וצירושלמי (שם ה"ו) מסיים בעובדא דהאי גוי [ת] נחת לגביהון אמר לון לא יכלית מתיתה לכון [ט] אמרינן דילמא דהוא צעי פריטיין טוון אסקוניה למאחיס אסקוניה לאלף [ז] כיון

דרבי משה (ו) עיין שם (ר"מ ארוך אות מד) בדין המכשיל עור כח: (ז) וכתב הטור לקמן סימן של"ד (רפג:) תשובה זו. וצ"ע מאי שנה מאב שעבר עבירה שאין הבן רשאי לגדותו כמו שיתבאר לקמן (ס"ה רמא קצא): כתב מהר"ר בנימין זאב סימן רנ"ג שני אחין שהקטן הוא ת"ח הוא קודם לאחיו הגדול והאריך בראיות. אבל כולן הם דחויים. גם מתשובת הרא"ש לא משמע כן דהרי תלה טעם הנידוי משום דאחיו הגדול אינו עושה מעשה עמך הא לאו הכי צריך לכבדו וא"כ שמע מינה שאח גדול קודם והקטן חייב לכבדו כמו אם היה הבן ת"ח שמחוייב לכבד אביו אם אינו רבו לכולי עלמא: וכתב

פרישה (כט) והמכה לבנו גדול וכו'. דהיינו מכ"צ שנים ואל"ך כמ"ס לקמן נסימן של"ד עיי"ש: (ג) חייב אדם לכבד את אשת אביו. צפרק הנושא דרשין את אצ"ך לרבות אשת אצ"ך ואת אמן לרבות בעל אמן וי"ו יתירא דואת אמן לרבות אמן הגדול ועיין דרישה: (ה) ומכ"ל מקום מצוה לכבדם אפילו לאחור מיתה. פירוש מנוולת רבינו הקדוש לנניו שיהרו כבוד אשתו לאחר מותו אע"פ שלא הייתה אמת. מורי ורבי (מהרש"ל צבאו לטור) בית יוסף:

דרישה עיי"ש, א"כ כיבוד אב נמי מאת ה' היא למה יכול למחול. וי"ל דבני מלך הטעם שיכבדו משום שיראו מלפניו שנאמר (דברים יז טו) שום חשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ואם ימחול המלך על כבודו שוב אין מוראתו מוטלת על הבריות והתורה רוצה שתהא אימת המלך עליהם משא"כ באב דאין הטעם משום יראה רק כדי לכבד אביו ואם רוצה למחול הרשות בידו. ועיין מה שכתב א"א ז"ל בסימן רמ"ב סיף ל"א. עד כאן המגיה): אסור ליתן מעשרותיו לאביו אפילו להעדרפה תוסי בפרק קמא דקידושין. מצאתי כתוב בשם מהר"ם [ל] האידנא דמעשר כספים מדרבנן שרי וצ"ע. מורי ורבי (רש"ל בביאורו לטור): כתוב בתרומת הדשן סימן מ' תלמיד רוצה לצאת ממדינתו ללמוד תורה לפני רב אחד שהוא בטוח שיראה סימן ברכה לפניו בתלמודו ואביו מוחה בו

חדושי הגהות [ח] פירוש שירד להם ולאמר לא אוכל להביא לכם: [ט] אמרינן וכו'. פירוש החכמים אמרו בלגש שמא הוא חוזר מן המקום ורואה מעות יומר ממנו שאמר בתחלה ולכן אמרו להעלותו למאחיס ולא רצה והעלתו עד אלף וזו: [י] כיון וכו'. פירוש כיון שהקין אצ"י משנתו הלך והביא להם הגהות והערות

הגהות והערות

הגהות והערות

[במדינת] ט) בני ח"ת להתפלל י' על הנסים בכה"ג. וכן במוצאי שבתות כשנמשכו(ו) [סעודה] יא) עד הלילה. אמנם יש תשובת הרא"ש⁵ דקיימא כוותיה⁶ יב) שאין להזכיר מעין המאורע בלילה מוצאי היום אפילו התחיל מבעוד יום יג).

שאלה א

16 א) אם אדם יוצא מצות מתנה לאביונים במה שנותן להם מעות של מעשר. מי אמרינן כיון דהמעשר בלאו הכי שייכא להם לא יצא דהא נותן להם משלהם, או דלמא עיקר תקנה כדי לשמחו, אם כן יצא לאביונים כי אינם מקפידין אם נותן להם מעשר אם לאו, רק שהם שמחים וטובת הנאה של מעשר הוא של בעלים, וכשנותן לזה העני ולא לאחר אז הוי [ליה] ב) שמחה. L

תשובה

16 ומתנות לאביונים, ענ"ד נוטה דלא נפיק במעות מעשר כיון דתקנתא דרבנן [היא] ג) הוי דבר שבחובה, ונמצא זה פורע [חובו] ד) ממעשרו ואין לו בו אלא טובת הנאה, ויש מרבותינו דפסקו דאינו ממוז¹, [ו]אפי' ד) למ"ד ממוז² מ"מ ה) הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין³.

ואע"ג דרבנן בתראי הר"י אופנהיים שרי להאכילו לאביו בזמן הזה כמו שכתבתי לך כבר⁴, התם היינו טעמא דלא קפדינן אלטותא דתבא מאירה למי שמאכיל את אביו כו"ו⁵, וטעמא משום [ד]גנאי⁶ הוא לאביו וכה"ג דהוי דרבנן⁷ ז) לא וליכא גנאי ואין כאן חובה אלא שיהא לאביו מזונות והרי יהי' ה) ליה, אבל הכא דעיקר תקנה וחיובא ט) הוי עלי' רמיא לא נפיק אלא מדידיה. והמדקדק וחס על י' שלו יכול ליתן משלו שתי פרוטות, או לסמוך על מעות פורים [ו]לאפושי יא) להו מן המעשר L

ט) ע"פ נ, פ, ול. 74. י) להזכיר, כ"י. יא) ע"פ א. 74. ג.מ., ול"י; וזכ"י נ. ופ.: סעודה הלילה. יב) כוותיד, א. 74. ו.ג.מ., וזכ"י מ. ופ.: כוותי. יג) וכן ח"ת נאורה חיים (טור ס"י תרלה) נסח הר"ש, כ"י פ. איני יודע אם הוא המשך התשובה או הערה נסתרת מהרי"ל, ר' זלמן משוטיגווער. א) עוד שאל, פ. ב) ע"פ פ. ג) ע"פ א. 74. ול"י. ד) ע"פ א. 74. ג.מ., ול"י. ה) תקנתו את הלשון ע"פ א. 74. ג.מ., ול"י, ונדפוס היה כתוב "מ"מ כל שחולין אינם נל ולא מן החולין", והוא משולל הנכה. ו) ע"פ א. 74. ג.מ., ול"י. ז) דרבנן ליכא גנאי, פ. א. 74. ול"י. ח) אית ליה, ג.מ. ט) וחיובא עלי' רמיא, א. 74. ול"י. י) תקנתיו ע"פ א. 74. ג.מ., ול"י, ונדפוס איכא "וחס עליו כשלא יוכל ליתן משתי פרוטות כו"ו, והוא משולל הנכה. יא) ע"פ א. 74. ול"י.

4 בני אושטרייך, עיין לעיל סי' ל.
5 שו"ת הרא"ש כלל כב סי' ו.
6 לפי גרסת הדפוס משמע דפסקינן כרא"ש, אבל עיין חילופי גרסאות ובט"ז או"ח סי' קפח ס"ק ז וא"ר שם סק"כ.
7 פ"ק ז: מ. עמוד 35 סי' פו; פ. עמוד רמג; א. 74 דף 50, ב; ב.מ. דף 52, ב; לקט יושר ח"ב עמוד 37.
1 מרדכי שבויעות סי' תשסז, ב"מ סי' רמא, מהר"ם ב"ב תפ"ו ח"ב סי' קל.

2 או"ז ח"ג ב"מ יא, ב, רא"ש פ"ב דקידושין סוף סי' לא (כ"כ רבינו בשו"ת החדשות סי' קיב עמוד קמא אבל עיין ש"ך חו"מ סי' שנ).
3 מנחות פב, א.
4 לעיל בסימן נד.
5 קידושין לב, א.
6 עיין לעיל סי' נד הערה 23.
7 פסק זה של רבינו מוזכר במג"א סי' תרצד ס"ק א, ועיין מטה מטה סי' תתרטו.

ש"ת מברכה

רבינו יצחק מליץ זצ"ל

מפי' גורג חב"י אשכנזי
מכון ירושלים ג"מ